

**ESTUDIS FILOLÒGICS
EN HOMENATGE
AL PROFESSOR
JORDI COLOMINA**

DEPARTAMENT DE FILOLOGIA CATALANA

**ESTUDIS FILOLÒGICS
EN HOMENATGE
AL PROFESSOR
JORDI COLOMINA**

Universitat d'Alacant

Alacant, 2017

© Universitat d'Alacant, Departament de Filologia Catalana, 2017
© Dels textos, els autors

Disseny de la coberta: Sergi Segura

Fotocomposició: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (IIFV)

ISBN: 978-84-16724-59-0

Dipòsit legal: A 309-2017

Imprès per Impremta de la Universitat d'Alacant

ÍNDIX

Pròleg.....	9
RAFAEL ALEMANY FERRER, El lèxic mèdic de les poesies d'Ausiàs March i la seua dimensió literària.....	13
EMILI CASANOVA HERRERO, El model de valencià normatiu de Miquel Adlert (1911-1988) a través dels canvis lingüístics de la seua obra literària.....	29
JAUME CORBERA POU, Encerts i desencerts de la grafia catalana <i>tll</i>	43
LLUÍS GIMENO, Lèxic preromà en fonts clàssiques i els seus descendents hispànics.....	59
M. ISABEL GUARDIOLA, Onomatopeies en el <i>Tresor Lexicogràfic Valencià (TLV)</i>	79
FRANCESC-XAVIER LLORCA IBI, Plaers de llengua: el tarantel·lo.....	97
LLÚCIA MARTÍN PASCUAL, La poesia 42 d'Ausiàs March: el lèxic d'un <i>maldit</i> ..	107
ANTONI MAS I MIRALLES, Fraseologisme santapoler. Un recull de locucions.....	121
JOAN-LLUÍS MONJO I MASCARÓ, Notícia sobre els parlars occitans continuadors de <i>ipse</i> . Paral·lelismes amb el català.....	151
BRAULI MONTOYA ABAT, El parlar murcià del Vinalopó Mitjà com a resultat de les repoblacions postmorisques del segle XVII.....	187
JOAN M. PERUJO MELGAR, La traducció medieval com a via d'entrada de noves paraules: el cas de les <i>Històries troianes</i>	203

CARLES SEGURA I LLOPES, La convivència entre el model col·loquial i l'estàndard en valencià	219
JORDI SUÏLS SUBIRÀ, <i>B'èm tots vaduts parièr</i> : sobre la modalitat evidencial en gascó.....	225
JOSEP TORMO I COLOMINA, La fraseologia típica alcoiana del segle XX (amb una síntesi sobre el subdialecte <i>xeu</i>)	249
JOAN VENY I CLAR, Continuïtat d'àrea lingüística, arabisme i interferència en els significants de ' <i>Vaca</i> <i>eixorca</i> '	295
VICENT BATALLER GRAU, El valencià de la Costera	309
VICENT BELTRAN CALVO, El valencià de la Canyada: un parlar fronterer.....	329
VICENT F. GARCIA PERALES, El mètode dialectològic del professor Colomina il·lustrat per un punt d'enquesta de l' <i>ALCV</i>	369
JOAN GINER MONFORT, Els noms dels jocs infantils de la Safor i dels pobles veïns	391
RAFAEL JORDÀ, Aproximació geolingüística als parlars del Comtat.....	423
PERE NAVARRO GÓMEZ I OLGA CUBELLS BARTOLOMÉ, Descripció lingüística del català de la diòcesi de Tortosa	445

NOTÍCIA SOBRE ELS PARLARS OCCITANS
CONTINUADORS DE *IPSE*.
PARAL·LELISMES AMB EL CATALÀ

JOAN-LLUÍS MONJO I MASCARÓ

«Éras sa mieu quèsta e sa mieu question
interrogacion devenguda
vòtz»

Joan-Maria Auziàs, *Quasèrn grassenc* (1971).

A la memòria de Jòrgi Gibelin.

En el present escrit donarem a conèixer unes notes sobre la pervivència de l'article determinat derivat de *IPSE*, *IPSA* en occità contemporani. Es tracta tan sols d'una informació molt provisional i parcial procedent d'una investigació que està en curs, a l'espera, per tant, de noves aportacions i matisacions.¹ Ens interessava sobretot conèixer l'àrea geogràfica en què havia persistit darrerament l'ús d'aqueix article en occità, llengua que, com és sabut, presenta nombrosos paral·lelismes amb el cas català. En aquest punt, les dues llengües coincideixen pel que fa al bandejament històric que s'ha fet de l'article de tema [s-] en el model estàndard i literari, i en el retrocés que ha experimentat el seu ús des de l'època medieval fins a l'actualitat. Així mateix, ens referirem a altres aspectes diversos, com la morfologia de l'article, la seua presència en la literatura, o a certs aspectes sociolingüístics, com el seu grau de vitalitat o la consciència lingüística dels seus usuaris. Al capdavant és també una crònica d'un viatge de molt llarga durada de descobriment de l'ànima —permeteu-me el tòpic: de la

1. El punt de partida d'aquesta investigació són les informacions que rebérem per part del grassenc Jòrgi Gibelin, la tardor de 1992, amb qui estem molt en deute. Així mateix, hem d'agrair sobretot el suport i les valuoses aportacions que hem obtingut de Laurenç Revèst i Cristòu Daurore, el testimoni de Francis Aubert, i la col·laboració de la direcció de la biblioteca municipal de Grassa. I així mateix he de donar les gràcies a Elisa Sola, Assumpta Taberner, Teresa Campins, per donar-me entrada als pobles de parlar salat de Catalunya; a Antoni Mas, per les dades mallorquines; Lluís X. Flores, per les dades aragoneses; i el suport de M. Pilar Perea, Heribert Gispert, Miquel A. Flores, Josep Villena, David Moré i Miquel Martín. Agraïm també la gentilesa de Vicent Beltran per haver-nos permès l'entrada d'unes notes tan provisionals en aquesta miscel·lània dedicada al nostre benvolgut mestre Jordi Colomina.

llengua, de la cultura— d'un país fascinant, Occitània, encara que també inquietant, reflex esvaït i premonitori del que nosaltres som. Però, és clar, aquest és un punt de vista que no tractarem aquí.

L'EXTENSIÓ DE LA ISOGLOSSA SO, SA EN OCCITÀ

Hi ha proves documentals que posen en evidència que una part de les llengües romàniques occidentals desenvoluparen un article determinat a partir de la forma llatina IPSE, mentre que la resta de la Romània preferí les formes derivades de ILLE. Aebischer (1963: 204-206) distingeix, en el primer grup, dues àrees diferenciades, representades, per una banda pel català i per l'occità i, per l'altra, pel sard i per l'italià meridional. Hipotèticament, hi ha lingüistes que inclouen també entre les llengües seguidores de IPSE el romanç desaparegut del nord d'Àfrica, que seria una continuació de l'espai suditalià, com ho donarien a entendre diverses recialles de l'amazic.² El sard és sens dubte la llengua en què aquesta característica es mantingué amb més fermesa i on es desenvolupà un sistema més cohesionat. Fins i tot el registre literari i cancelleresc l'admeté, a pesar de la pressió que hi degueren exercir els diversos models lingüístics dels colonitzadors de l'illa en època medieval (tosca, català, castellà).

Pel que fa a l'occità i al català, en època preliterària l'article de tema [s-] devia ser general en aquestes llengües, tot i que no es consolidà en el sistema lingüístic. El model escrit imposà en aquestes llengües les formes derivades de ILLE; el fet de mancar de prestigi degué afavorir-ne la progressiva regressió de l'ús.³

Se suposa que tot el domini occità degué compartir l'ús d'aqueix article; però les formes derivades de ILLE s'imposaren molt primerencament al nord⁴ i en l'àrea rodanenca, més permeables a les innovacions vingudes del nord (Aebischer 1963: 214). Aebischer i Thomas arriben a la conclusió, a partir d'estudis fets sobre documents notariais medievals —redactats en llatí, però que reflecteixen els usos romànics de l'article, o redactats en occità—, que l'àrea d'ús dels articles derivats de IPSE, IPSA estaria localitzada al sud del domini lingüístic, en els dominis dialectals llenguadocià, gascó i provençal i també en el nordoccità vivaroalpí, entre Valença i Gap (Aebischer 1963: 201, 208-209; Thomas 1974: 26).

Cal advertir que en els documents notariais redactats en occità abans del s. XIII tan sols hi ha casos molt aïllats dels articles *so*, *sa*. Però podem suposar que aquesta absència no es devia necessàriament a una desaparició de l'ús en el registre col·loquial, sinó que s'hi devia imposar molt efectivament un model normatiu que els rebutjava.

2. Vegeu, per exemple, Blasco (1989).

3. En el domini suditalià el procés degué ser similar: l'article reculà i s'ha mantingut solament en una sèrie d'illots; però hi ha una major complexitat a l'hora d'assegurar sempre que hi haja una veritable continuació del llatí IPSE —i no una evolució fonètica palatalitzant de ILLE— o de delimitar clarament les funcions d'article amb les de demostratiu (vegeu, com ara, Merlo 1909; Pisani 1953; Aebischer 1963; Sornicola 2012).

4. A l'àrea llemosina es documenta encara a la primeria del segle IX (Aebischer 1963: 214).

En època medieval, en els territoris de parla occitana, va haver-hi una consciència de comunitat lingüística que es va reflectir en la constitució d'un registre lingüístic administratiu. Aquesta *koiné administrativa* suposa un model de llengua unitari, a pesar de les diferències locals que devien existir en el nivell de la llengua parlada, i a pesar, sobretot, que no hi existira una unitat política. Des dels primers moments s'imposà —en occità i en català— l'ús dels articles derivats de ILLE en aquest model cancelleresc; i així mateix en el registre literari, com veurem (Bec 1977: 8-9).

Coincidint amb la documentació redactada en llatí, la majoria de traces de l'article derivat de IPSE apareixen sobretot en la notació de formes onomàstiques,⁵ que suposadament eren més refractàries als canviaments normatius, si no es tractava ja de fòssils; p. ex.: *Ricart de sa Peira* (Roergue, 1182), *Oalrics de z'Anglada* (país de Tolosa, 1198), *Auger dez Cun* (Comenge, 1186; Brunel 2012: 187, 317, 222). Però també apareixen esporàdicament davant d'uns quants substantius comuns com *za m[e]itat*, *za c[u]arta part* (Roergue, 1102; Brunel 1922: 256; 2012: 10) i en determinades fórmules, com ara, el jurament que apareix en un document del s. XI de l'abadia de Lerins (Canes): «Aus tu, Aldebert, que per za ma mi tens».⁶

Ens referirem breument a l'onomàstica. En aquest sentit, també en occità els cognoms i els topònims són una prova eloqüent de l'antiga extensió dels articles *so*, *sa*, com a testimonis fossilitzats. Pel que fa als cognoms, les recialles amb [s-] s'han documentat sobretot a Gascunya, i molt especialment a la redolada pirinenca de Comenge (Grosclaude 2003; Allières 1995), on podem trobar formes com, per exemple, *Espuèi/Despuèi*, *Escamps*, *Escasaus*, *Despins*, *Sacarrèra*, *Sacasa*, *Sacava*, *Sacoma*, *Saforcada*, *Sapena*, *Sarri(e)u* (< s'Arrieu), *Sastrada* (< s'Estrada).⁷ Notem de seguida que els paral·lelismes amb l'onomàstica catalana són evidents; per exemple, *Espuig/Despuig*, *Sacasa*, *Saforcada*, *Sacoma* o *Sapena*. Ens crida l'atenció la presència de cognoms amb l'article masculí *es*, que suposadament no es desenvolupà en occità; tot i que hi intuïm un procés paral·lel al català de reducció d'antigues formes precedides per un determinant: *Despuèg* > *Espuèg*, *Descamps* > *Escamps*, *Descasaus* > *Escasaus*. Si ens fixem en el País Valencià, podem veure (a partir, per exemple de Guinot 1999) que l'onomàstica medieval no solia presentar formes amb l'element aglutinat *Es-* inicial, derivat de l'article IPSE, i sí en canvi la forma contracta *Des-* (com *Despi*, *Desplà*, *Despuig*). Podem suposar, per tant, que les formes amb *Es-* devien derivar de les contractes. Documentem a la Vall d'Aran un cognom amb l'article masculí *so*, *Socasau* 'l'hort', que ha passat a Catalunya (Arbós 2007; Moll 1987).

5. Com assenyala Aebischer (1963: 213).

6. Belmon-Viellard (1997: 160). Aebischer (1963: 209) i Sornicola (2012: 356) recalquen el seu valor estereotípat, possiblement ja allunyat dels usos habituals d'aquell temps; com ho posa en evidència l'aclaridora presència de les formes derivades de ILLE en la documentació coetània de la mateixa zona. Tot i que podria pensar-se també en una interpretació contrària: potser en el jurament es prefereix fer servir la forma de la llengua parlada i no la literària, perquè se sent com a més sincera.

7. La forma habitual amb què solen aparèixer molts d'aquests cognoms és amb una grafia afrancesada: *Espouey/Despouey*, *Escasaux*, *Sacarrère*, *Sacaze*, *Sacoume*, *Saforcade*, *Sapène*, *Sacave*...

A diferència del català, caracteritzat per la persistència a la toponímia de nombroses formes que contenen els antics articles col·loquials (vegeu, per exemple, Moran, 2007), en occità les restes són menys freqüents i es circumscriuen especialment a l'àrea pirinenca de Comenge (on trobem, per exemple, *Saplan, Sacom*) i sobretot a la Vall d'Aran, que és especialment rica en aquestes formes (com ara, *Socasau, Esplan, Sanglo, Sovinhaus, Sacoma, Sartiga, Sascòstes, Sescomasses*), en les quals percebem estadis diferents abans de la substitució pel sistema d'articles actual, derivat de ILLE (*so > es, sas > ses*; Allières 1995: 4; Coromines 1990: 66-69). Podem intuir que aqueixa contrada degué ser un bastió del manteniment de les formes arcaïques d'article.

Tanmateix hi ha altres proves que donen a entendre el contrari: que l'article de tema [s-] devia tenir d'un certa extensió no només en l'època preliterària. Com ara, és molt significatiu que hi haguera omissions de la norma literària escrita, en què traspuaren mostres de l'article col·loquial al llarg dels ss. XI i XVI, com veurem, en uns quants textos redactats a Llenguadoc i a Provença. En segon lloc és molt eloqüent la referència explícita de l'ús de l'article derivat de IPSE a les *Leys d'Amors*. Aquest text, que pretenia fixar la norma del registre literari occità, redactat a Tolosa per Guilhèm Molinièr el 1350, el condemna rotundament:

*Algu se pecco en estas habitutz, quar pauzo l per s dizen Se vergiers o
So vergiers es tancatz o Sa taula es meza, o Vau a sa carriera.*⁸

És clar que si es condemnava és perquè encara devia estar en ús; tot i que no podem determinar-ne exactament la seua àrea d'extensió al s. XIV. Tampoc no tenim dades que ens mostren de quina manera es va produir el procés de substitució de les formes de tema [s-] per les de tema [l-].⁹ En català hi ha també incertesa sobre la cronologia exacta de la substitució de l'article antic per l'actual, tot i que se suposa que degué ser prou estés encara al s. XIII com perquè poguera arrelar a les Illes Balears (com assenyala, per exemple, Moll 1991: 139). Hi ha traces de la seua vigència a Barcelona encara al segle XIV; i, de fet, possiblement degué persistir en determinades zones del català central fins a l'edat moderna. S'ha de pensar que tant en català com en occità el manteniment de l'article antic és una qüestió més de variació diastràtica que no pas solament de diatòpica, ja que possiblement en el registre col·loquial es mantenia molt més del que donen a entendre les fonts escrites (Moran 1994: 33-52, 156; 1998: 256-257; Martí 1981: 77).

Amb aquestes incògnites arribem al s. XIX. Trobem al *Tresor dóu Felibrige* (1878-1886), el monumental diccionari enciclopèdic que F. Mistral dedicà a la llengua occitana, les primeres referències sobre la pervivència dels articles derivats del llatí IPSE, IPSA en occità contemporani (Mistral 1979, s.v. *sou*):

8. Traducció: «N'hi ha que pequen en aquestos hàbits, ja que posen s per l dient *Se vergiers* o *So vergiers es tancatz* o *Sa taula es meza*, o *Vau a sa carriera*» (prenem la referència d'Anglade 1977: 214; Aebischer 1963: 211 i Allières 1995: 4).

9. Aebischer declara no tenir prou dades per a l'estudi de la lluita entre els formes *lo, la* i *so, sa* (1963: 212).

Sou. art. m. *le*, à Grasse, à Castellane et dans les montagnes des Alpes-Maritimes, v. *lou*. Dans cette région provençale on emploie *sou* pour *lou*, et *sa* pour *la*, *sei* pour *lei*, *sel* devant un nom singulier commençant par une voyelle; *sou capèu*, le chapeau, *sa fremo*, la femme, *sei capèu*, les chapeaux, *sel auceloun*, l'oisillon, *s'ome*, les hommes, *s'auco*, les oies. Voici une phrase particulière au pays de Grasse: *Sa avoucat es mouna sus sa ase pèr ana cerca sa argent*,¹⁰ L'avocat est monté sur son âne pour aller chercher son argent. Cette anomalie se retrouve en Catalogne.

En aquell moment es mantenia l'ús d'aqueixos articles a la banda oriental del domini occità,¹¹ en una redolada geogràficament enclavada dins de la Provença històrica —si seguim la denominació administrativa francesa actual, situada entre els *départements* dels Alpes-Maritimes i dels Alpes-de-Haute-Provence—, vinculada a les ciutats de Grassa, Niça, lo Puget-Teniers i Castelana.¹² Les notes de Mistral, que ací oferim acurçades, ofereixen també una visió diacrònica de l'occità i fan un paral·lelisme obligat amb el cas català, en part com a justificació d'aqueixa *anomalía* dialectal, que no és sinó una pervivència arcaïtzant d'un altre estat de les coses. Són molt sucoses les referències que fa de la morfologia de l'article (*so*, *sa*, *se*, *sel*, *s'*), que tractarem en un altre punt, i és també ben curiosa la frase que ens mostra d'exemple.¹³

Més tard, l'escriptor i polític occitanista L. Funel, originari de Grassa, consideraria la particularitat de la isoglossa de l'ús de l'article determinat *so*, *sa* en la seua descripció pionera dels subdialectes del departament dels Alpes-Maritimes (Funel 1897). En aquest sentit, l'autor distingeix el *sous-dialecte de sou*, que també anomena *grassois* —o siga, *grassenc*— del provençal o *marsellais*, de l'alpí, del niçard i dels parlars que tenen una base lligur o genovesa. Curiosament feia servir l'expressió *sous-dialecte de sou*, potser a partir d'una possible designació popular que llavors devia ser vigent, del tipus **parlar de so* (paral·lelament, per cert, a l'expressió *parlar de sa* que es fa servir popularment per a designar el tarbener). Concretament fa servir aquesta expressió en el mapa en què cartografia els diferents parlars (Funel 1897: 298), segons el qual l'esmentat subdialecte ocuparia una extensa zona situada entre Grassa, a l'oest, la ri-

10. En grafia clàssica: «Sa avoucat es montat sus sa ase per anar cercar sa argent».

11. Hi ha estudis que fan referència al manteniment d'aquest article en algun punt de l'àrea gascona (vegeu, com ara Revèst [en línia] <<http://ccocpainsissart.free.fr/lengadoc.htm>>, consulta 4 de desembre de 2016). Però no en tenim clariïcs.

12. Dins aquesta contrada existeix un fort sentiment diferencial respecte a Provença en la consciència col·lectiva del territori conegut històricament com a *Comtat de Niça* (*Comtèa de Niça*, en niçard) o País de Niça, delimitat geogràficament, a grans trets, pels Alps, el riu Var i la mar, situat a la vora de l'Estat italià. Malgrat les diferències lingüístiques, culturals i geogràfiques d'aquesta àrea, hi ha un fonament històric que els dona caràcter unitari, i és el fet d'haver pertangut a la Casa de Savoia entre els segles XIV i XIX, i pel fet de no haver-se incorporat a França fins al 1860. Tanmateix, també es fa servir l'expressió País de Niça per a referir-se al departament dels Alpes-Maritimes, més enllà de la base històrica, sens dubte perquè es tracta de la zona d'influència d'aqueixa gran metròpoli occitana que és Niça.

13. No estem segurs fins a quin punt devia tractar-se d'una fórmula tòpica que popularment s'usava per a escarnir el parlar de Grassa, però ho sembla alamon. Tractarem en un altre apartat també els particularismes morfològics grassencs continguts aquí, sorprenents a primera vista.

bera del riu Esteron, al nord, i el riu Var, a l'est. En la seua descripció i representació cartogràfica, per tant, se centra bàsicament en el grassenc, que devia ser el seu parlar nadiu, o siga, en l'àrea dialectalment provençal en què es fan servir els articles *so*, *sa*, i relega els parlars que no estan circumscrits a aquesta modalitat occitana a meres referències addicionals, no gaire precises, que complementen la descripció d'aquest subdialecte (Funel 1897: 301):

Le *grassois*, différencié seulement du provençal par l'emploi de l'article *sou*. Cet article fait *sa* au fém. sing. et *sei* au pluriel des deux genres, offrant dans ces formes une étroite analogie avec celles du provençal classique. Il devient *sel* devant tous les mots singuliers commençant par une voyelle, et au pluriel il s'élide en *s'* dans le même cas. La zone d'influence de ce curieux article, qu'on emploie aussi en Catalogne, dans les îles Baléares et en Sardaigne, déborde sur l'arrondissement de Castellane et sur certains points de celui de Puget-Théniers. On le retrouve dans quelques enclaves situées dans l'arrondissement de Nice.

Coincideix amb Mistral pel que fa a l'àrea d'extensió de l'article i per les informacions que ens forneix de la morfologia, que en definitiva era representativa del territori grassenc: *so*, *sa*, *sel*, *sei*, *s'*, com veurem. Vol subratllar l'antiguitat del fenomen referint-se al caràcter seu *clàssic*, com si la literatura medieval l'haguera fet servir de manera sistemàtica, cosa que no és certa. La seua aparició era més aïna esporàdica, com sabem, i molt sovint, com a distracció de l'autor o l'escrivà.

En la seua antologia divulgativa dels autors niçards, *Antologie de la littérature niçoise* (1971), el lingüista i escriptor A. Compan oferia una introducció dialectal del País de Niça, en què esmentava l'ús de l'article derivat de IPSE en algunes localitats de la zona, sense que se n'especifiqués l'àrea exacta. És interessant la vinculació que fa aquest autor de l'ús d'aquesta forma arcaica amb un grup social molt concret, els pastors (Compan 1971: 135), documentats en determinats nuclis muntanyencs molt marginals; un tret que per força ens ha de recordar les connotacions que havia tingut a Catalunya el parlar *salat* com a registre característic dels mariners:

Notons que les bergers de Moulinet, de l'Authion, de la Forêt de Turini, emploient la forme d'article *SOU*, *SA* à la place de *LOU* ou *OU*, *LA* ou *A*. Cet article vient du latin *IPSUM*, *IPSA*, utilisés à la place de *ILLUM*, *ILLA*. Ceci se retrouve à Levens, la Rouquette, le Cros d'Utelle où l'on dit *sou paire*, *sa maire*.

Poc després, en uns materials divulgatius de lingüística occitana, en les fitxes dedicades a l'article, M. L. Gourdon (1976) donava notícia de la presència de les formes *so*, *sa* en unes quantes localitats del País de Niça i l'Alt Var, com ara, lo Puget-Teniers, Sant Martin dau Var, Levenç o Coarasa. No es tractava d'un estudi dialectal aprofundit.

Però és a la tesi doctoral del professor J. P. Dalbéra sobre la repartició dialectal del *département des Alpes-Maritimes* (1984), que s'edità l'any 1994 amb el nom de *Les parlars des Alpes-Maritimes. Étude comparative, essai de reconstruction*, en el capítol

dedicat a l'article determinat, on trobem les referències més substancials sobre l'article derivat de IPSE, pel que fa a l'extensió, la morfologia i la vitalitat. L'autor cartografia la seua zona d'ús a partir de les poblacions representatives en què centra l'enquesta.¹⁴ En resulta una zona compacta, delimitada per les localitats del Figaret (inclosa dins del terme municipal d'Uelhs),¹⁵ Malaussèna, Sigala, Gileta i Coarasa, a l'est, i un illot a l'oest, format per la ciutat de Grassa. Respecte a les descripcions del s. XIX, s'hi aprecia una reculada de la isoglossa, ja que s'exclou la contrada de Castelana i es redueix a un únic punt la de Grassa.¹⁶

territori que manté l'article derivat de IPSE en occità

o partir de Revèst (2009: 201)

© Mario A. CATALÀ LÓPEZ

Tanmateix, trobem les dades més precises i actualitzades de l'extensió de l'article *so, sa* en occità en la tesi doctoral del professor L. Revèst, centrada en la descripció

14. Vegeu el seu mapa núm. 4, p. 64.

15. També conegut com *Utèla*; *Utelle*, en francès.

16. Tanmateix hom podria intuir que amb un treball més exhaustiu pel que fa al nombre de localitats d'enquesta, possiblement els resultats serien divergents.

del dialecte occità alpi (*Le dialecte occitan alpin*, 2009: 201). La isoglossa formaria una àrea formada per una quarantena de localitats, delimitada per les poblacions de Vença, Grassa, Corsègla, Roquesteron, Tièri, sa Torre de Tiniá, Coarasa, Levenç i Carròs.¹⁷ Revèst documenta la desaparició de l'article a les contrades de Castelana i lo Puget-Teniers,¹⁸ i en certes localitats limítrofes de la isoglossa actual, com ara Vilars de Var o Plan dal Var. Observa una reculada de la isoglossa sobretot en l'àrea oest, en què el model provençal ha guanyat més terreny (Revèst 2009: 202):

Généralement de Coaraze à Thiéry en passant par Grave on notera que l'utilisation de l'article issu de IPSUM est pratiquement réparti de manière encore uniforme et les locuteurs en ont encore conscience sauf vers l'ouest (Haut Estéron) dans la zone d'influence montante du provençal. La continuité y est plus difficile à retrouver sur le terrain, et le déchiement de la frange ouest de cet ensemble semble plus avancé.

Cal advertir que la isoglossa no aplega una unitat lingüística, com assenyala Revèst, ja que el tret està escampat entre dues àrees dialectalment molt ben diferenciades. A l'est de la línia definida per les poblacions de Carròs i Roquesteron hom trobaria el dialecte alpi o vivaroalpi, concretament la seua subvariant marítima; mentre que a l'oest, en la zona en què es troben les poblacions de Vença, Corsègla i Grassa, se situa el dialecte provençal. Les diferències de les dues modalitats són notables; en farem cinc cèntims.

Revèst analitza en la seua tesi els trets que defineixen l'occità vivaroalpi. Es tracta d'isoglosses que no sempre atenyen les variants més meridionals a què ara ens referim: la palatalització nordoccitana de les seqüències *ca-* > *cha-* i *ga-* > *ja-* (p. ex., *chabra*, *buja(d)a*), o el morfema de primera persona *-o* (*ieu parlo*), tan característic d'aqueix dialecte. Sí que s'hi documenten certs fenòmens amb què l'alpi s'allunya tant del provençal i com del niçard —i que, en canvi, es retroben en llenguadocià—, com per exemple, la caiguda de la *-n* final romànica, el manteniment de la *-l* final, procedent de *-l* o *-ll* llatines, o la *-s* de plural (p. ex.: *mati(n)*, *capèl*, *òmes*; en provençal i niçard: *matin*, *capèu* i *òme(s)*).¹⁹ I així mateix, apareixen en aquesta zona fenòmens exclusius de l'occità alpi dins el conjunt dialectal occità, com ara la conservació de la pronúncia de la *r* final dels infinitius o l'emmudiment de la *-d-* intervocàlica en determinats contextos, per exemple en els participis passats femenins: *-a(d)a*, *-u(d)a*, *-i(d)a*.²⁰

Per la seua banda, el dialecte provençal²¹ es caracteritza per certs trets com el manteniment de la nasal *n* final, la vocalització de la *-l* romànica, procedent de *-l*, *-ll* llatines, i a voltes també de *ly* (com ara, *mau*, *capèu*, *fieu*; en llenguadocià: *mal*,

17. Agraïm aquesta informació més precisa a Laurenc Revèst.

18. Desmentint en part les dades que oferia Gourdon (1976). No inclou tampoc totes les localitats esmentades en l'exposició de Compan (1971).

19. En la major part de la zona alpina de manteniment de l'article *so*, *sa*, la marca de plural *-s* sol oscil·lar entre el manteniment i la vocalització, depenent de certes circumstàncies (Revèst, 2009: 177).

20. Els resultats solen comportar certes diftongacions o desplaçaments accentuals secundaris, per exemple: *-ada* > *-au*, *-uda* > *-uá*, *-da* > *-iá* (vegeu, per exemple, Revèst 2009: 137).

21. Podeu trobar un resum dels trets més importants a (Bec 1963).

capèl, filh) i per la major erosió consonàntica en posició final, que ha fet desaparèixer el morfema *-s* com a marca de plural; els dos trets finals, coincidint amb la major part del nordoccità, el primer, amb la major part del gascó. Morfològicament és molt característic del provençal la presència del morfema *-es* com a marca de plural tant masculí com femení dels articles i d'altres determinants, i també dels adjectius situats en posició proclítica. Aquest sufix s'escampà en l'edat moderna i evolucionà fonèticament a *ei, i*. Considerat com una variant oriental del provençal, o com un dialecte diferent per la seua gran personalitat, hi ha també el niçard, que es fa servir en una estreta franja costanera reduïda a la ciutat de Niça i la seua zona d'influència més immediata.

Com pot veure's, en aquest espai tan reduït estan atestades formes lingüístiques molt diverses, que en ocasions presenten zones de transició en què convergeixen certes isoglosses. En aquest sentit, l'àrea alpina en què perviu l'article *so, sa* representaria una zona de transició entre el model niçard, més prestigiós, i l'alpí, popularment conegut com a *gavòt* —terme que va unit a diverses connotacions, com ara, les de muntanyenc, pagés, rústec—, la qual cosa explicaria la tendència que hi ha d'amagar les formes alpines davant els interlocutors forans, o de substituir-les per les més prestigioses, sobretot en les localitats que estan a la ratlla (Revèst 2009: 233). En aquest espai retrobaríem trets característics del niçard, com ara la conservació de la pronúncia de la *-a* final, l'extensió de l'omissió de la *-s* intervocàlica a alguns morfemes com *-osa > -oa*,²² o l'existència de paraules proparoxítones (com ara, *arèndola, dimènigue, làgrima, música*). Com pot imaginar-se, l'article *so, sa* formaria part de les característiques mancades de prestigi pròpies dels parlars de l'interior, i, com que no tenen un paral·lelisme en els models lingüístics de referència més coneguts, el provençal o el niçard, en aquesta zona, tendeixen a abandonar-se, com veurem tot seguit.

LA VITALITAT DE L'ARTICLE SO, SA

Com hem vist, tant en occità com en català hi ha hagut una tendència a la reculada de l'ús dels articles derivats de IPSE, IPSA, i aqueix procés no s'ha aturat en l'època contemporània. En l'apartat anterior hem comprovat que l'àrea documentada en el s. XIX s'ha vist reduïda fins a l'actualitat; sobretot a l'oest, en les contrades de Castelana i lo Puget-Teniers. Tanmateix, les darreres investigacions atesten una clara tendència a la substitució del tret que estudiem en l'àrea que es fa servir, que en presagien la desaparició a curt termini.

Són molt reveladores les observacions sociolingüístiques que ofereix Dalbéra (1994) en el capítol dedicat a l'article, que posen en evidència el caràcter residual i en procés de substitució que pateix la forma *so, sa*, que només manté la vella generació (Dalbéra 1994: 240 i 247):

Il est important de noter que, dans ce parler [*lo Figaret*],²³ l'article à thème [s-] est en train d'être supplanté par la forme à thème [l-]. Chez

22. Seguint la tendència de l'àrea alpina, en aquesta zona hi ha un desplaçament accentual posterior: *-oa > -oá* (per exemple, *famoá* [wé]: Cerutti et alii 2006: 18).

23. Població inclosa dins del terme municipal d'Uelhs (localitat coneguda també com *Utèla; Uielle*, en francès).

les locuteurs âgées d'une quarantaine ou d'une cinquantaine d'années, le changement est consommé; chez les personnes plus âgées, les deux formes coexistent dans le discours.

En ce qui concerne la fréquence d'emploi de cet article à thème [s-], les mêmes réserves doivent être faites que précédemment. A Gillette, seule notre informatrice la plus âgée utilise ces formes, et ce concurremment avec les formes à thème [l-]; à Coaraze, notre principal informateur est conscient que ces formes à thème [s-] caractérisent son parler et le distinguent des parlars immédiatement voisins, mais lui-même ne les utilise que fort peu dans son discours.

Aquestes observacions coincideixen amb les dades aportades per altres treballs, en què també s'afirma que l'ús d'aqueix article està en fase de desaparició (Palermo, 1977: 344) o que solament es documenta en la vella generació (Cerutti *et alii* 2006: 16).²⁴ Pel que fa a l'alternança de codis de què parla Dalbéra en alguns parlants,²⁵ hom podria pensar tant en una vacil·lació dels dos codis en els parlants com en la tendència a l'ocultació de les formes locals davant d'interlocutors forans, com succeeix també en el cas català (vegeu, p. ex., Carbó 1918: 15; Veny 1978b: 234-236; Monjo 1993).

A més del factor de l'edat dels parlants, sembla que també cal tenir en compte la situació geogràfica de les localitats en què es registra l'article, que pareix que tinga més vitalitat en la seua àrea central (Gibelin 1996: 37):

Géographiquement, c'est vers le nord-est du pays grassois que ce trait est le mieux conservé, depuis Vence jusqu'à l'Estéron.

Per tant, l'article de tema [s-] té totes les de perdre, si està reduït a la vella generació o si es concentra sobretot en unes localitats petites, la majoria de les quals a penes arriba al miler d'habitants (tot i que dins aquesta àrea hi haja també poblacions importants com Grassa o Vença, per altra banda, més afrancesades), i si no és una forma prestigiosa o que estiga avalada per la normativa.

LA FORMA DE L'ARTICLE

Les formes medievals de l'article en occità presentaven, com la resta de formes nominals flexives, una declinació que distingia un cas recte o subjecte i un cas oblic

24. Ronjat (III, 111) fins i tot considerava que ja estava extingit, basant-se en el fet que l'Atlas Linguistique de la France només el localitzava en un únic punt (Plan dal Var), i en només en plural.

25. La tendència a l'alternància de codis sembla que era molt freqüent, d'aquí que el dialectòleg destaque precisament el fet que hi haguera informants que només utilitzaren les formes de tema [s-], com succeí en la representant de Grassa (Dalbéra, 1994: 242).

o règim. Aquest sistema bicasual era una recialla de la flexió llatina, que s'havia mantingut fins a la baixa edat mitjana en una part del romanç gal·loromà. Pel que fa a l'article derivat de IPSE, les formes són similars a les sorgides de ILLE (Anglade 1977: 211), com pot veure's tot seguit:²⁶

	singular		plural
		masculí	
cas recte:	<i>se, so</i>		cas recte: <i>si</i>
cas oblic:	<i>so</i>		cas oblic: <i>sos</i>
		femení	
cas recte:	<i>sa, si</i>		cas recte: <i>sas</i>
cas oblic:	<i>sa</i>		cas oblic: <i>sas</i>

Vegeu aquestos dos exemples extrets del *Jòc de Santa Agnès* (s. XIV):

*Ci putan qu'es en ço bordell
A mort ton fill amb un coutell
(vv. 680-681).*

*Avez ausit sa gran error
Qu'a dig ce fills del cenador?
(vv. 907-908).*

La forma masculina *se* és arcaïtzant; com succeeix en el sistema derivat de ILLE, en què és més freqüent en la funció de subjecte la forma *lo* que *le* (Anglade 1977: 211-212). Ja a la *Cançon de Santa Fe* trobem *so* per a aquest ús: *Czo vostre cabs* (v. 288). La forma *si* per al femení singular és paral·lela a *li*, que també presenta el text (Anglade 1977: 212), que hom ha considerat com un tret característic del provençal (v. der Horst 1994: 823).

Les formes antigues, tanmateix presentaven una africada inicial, que l'*scripta* medieval representava sobretot *zo, za*, encara que hi ha moltes variants (com ara, *cz, ç, c, sc, ch, tz*). En català les formes documentades són paral·leles, encara que sense la flexió nominal; com podem veure, com ara, en el document dels greuges dels hòmens de Sant Pere de Graudescales (s. XII): *zo mas, zos porcs e.z bous, za Corit*; i a les *Homilies d'Organyà*: *za paraula* (s. XII-XIII; vegeu Moran & Rabella 2001: 67-73 i Coromines 1976: I, 148-149). Un estadi que s'ha perpetuat en certes formes gràfiques arcaïtzants d'alguns cognoms catalans com *Zanoguera, Zaplana* o *Dezcallar*.

26. Pot observar-se l'ús d'aquestes formes sobretot al *Jòc de Santa Agnès*, obra teatral provençal del s. XIV de gran interès perquè presenta nombrosos exemples de l'article derivat de IPSE, IPSA i perquè manté intacta la declinació occitana clàssica. Per a la consulta ens hem basat en l'edició de Jeanroy (1931). S'han tingut també en compte les formes que apareixen a la *Cançon de Santa Fe*, en els documents medievals editats per Brunel (2012) i en els exemples d'altres textos literaris exposats per Levy (s.v. *so*).

Com assenyala Coromines (1976: 1, 49-50), en el moment que els pronomes llatins ILLE, IPSE funcionaven com a articles, degueren tendir cap a la pronúncia àtona, amb la qual cosa va facilitar-se'n la reducció de la vocal inicial: *illa-porta* > *la-porta*, *ipsa-porta* > *psa-porta*. Per facilitar-ne la pronunciació, el grup /ps/ inicial, que era molt poc habitual, degué passar a pronunciar-se com a africacat: /ts/, i a identificar-se amb els resultats de la seqüència C^{ci} llatina.

Tanmateix, l'oposició fonètica /ts/-/s/ va neutralitzar-se en català i occità a favor de la /s/. Coromines (1976: 1, 16-17) apuntà que al s. XIII comença aquest procés, primerament a la costa i després progressivament s'escampà a l'interior. En occità la neutralització degué ser anterior. Podem intuir l'evolució de la pronunciació dels articles /ts/ > /s/, a través, per exemple, de la documentació de l'àrea gascona. Així, en les mostres procedents de textos notariais del s. XI i la primeria del XII del cartulari del monestir de Sant Mont (Armanyac), hi ha la grafia z/ç en els topònims que presenten l'article derivat de IPSE (amb com ara, *za Fita*, *za Lana*, *ça Puiola*, *zas Combas*, *z Artiga*, *dez Gavarret*).²⁷ Mentre que als documents de l'abadia de Scala Dei (Bigorra), del s. XII, ja apareix el grafema s (*sa Caubera*, *sa Lana*, *des Bosc*; Rohlf's 1977: 174). El *Jòc de Santa Agnès* confon els dos sons i presenta casos d'hipercorrecció en el seu afany purista de distinció (com ara, *cenador* per *senador*).

La confusió morfològica degué provocar ambigüitats en confondre's amb les formes homòfones dels possessius àtons, que són molt habituals tant en català antic com en occità antic i contemporani. Aquesta circumstància degué influir en el seu bandejament del registre escrit (com proposa Moran 1984: 35); encara que l'exclusió està documentada abans que s'haguera consumat aqueix canvi fonètic. Com a contrapartida d'aquesta situació; els parlars occitans actuals que mantenen *so*, *sa* documenten una reacció per a evitar la possible ambigüitat: fan servir exclusivament els possessius tòncics, excepte davant d'alguns pocs termes de parentesc, i encara només en singular (vegeu, com ara, Cerutti *et alii* 2006: 25).

Una particularitat de la morfologia del català és la presència molt primerenca que hi ha de la forma reforçada *es* < *so*, procedent de la generalització de les formes reforçades, elidides i contractes que es generaven espontàniament per fonètica sintàctica (com podem veure, per exemple, en exemples del s. XIV: «E anà com a rabiós ell e *es* gat con hac lepada s'escudella», Barcelona; «Si *es* bous trobes en res del teu», Mallorca). Ja en textos mallorquins del s. XIV està documentada la forma reforçada contemporània: «Per q[u]è m'[h]as mesos *es* bous e'l cor[r]al!»; potser aquest és un indicatiu més del seu caràcter col·loquial.²⁸ La forma antiga va conservar-se com a variant formal darrere de la preposició *amb* (p. ex. *amb so ganivet*); paral·lelament al que ha succeït en valencià, en què l'antiga forma *lo* s'ha lexicalitzat en certes construccions preposicionals (p. ex. *tot lo món*). En occità només n'hi ha traces a la toponímia de la Vall d'Aran (com ara,

27. Dins Charles Samaran (1952), «Le plus ancien cartulaire de Saint-Mont (Gers) (XIe-XIIIe siècles)», *Bibliothèque de l'École des Chartes*, 110, pàgines 5-56. Pot consultar-se a <http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/bec_0373-6237_1952_num_110_1_449456>, (consulta 4 de desembre de 2016).

28. Extreiem els exemples de Moran (1998) i Miralles (1984: 1, 205).

Esplan), que ens fan pensar en la possibilitat que s'hi generara també *es*; paral·lelament al que va succeir amb la forma *eth* < ILLE, que és el resultat d'una analogia a partir de les formes contractes: *eth* < *deth* (com diu Anglade 1977: 214).

La flexió nominal occitana desaparegué en la baixa edat mitjana, de manera que les formes contemporànies de l'article s'han simplificat. Són generals les formes *so* (m.) i *sa* (f.) per al singular. Davant de les paraules començades per vocal es fa servir la forma *sel*, que ja documenten les fonts del s. XIX; en canvi, les mateixes fonts registren la forma apostrofada *s'* per al plural (p. ex.: *sel'òme*, *s'òmes*; Mistral, s.v. *sou*; Funel 1897: 301). Es tracta d'un resultat problemàtic, perquè pressuposa una aglutinació de dos articles < IPSE ILLE, que podria fer-nos pensar en un cas d'interferència dels dos sistemes. És cert que dins la Romània s'han creat formes en què s'aglutinen dos pronoms. Com ara, en romanés hi ha un resultat paral·lel, tot i que amb una funció diversa: *însul* < IPSE ILLE.²⁹ Però no podem remuntar-nos al llatí per explicar aquest *sel*; ja que l'occità medieval presenta la forma apostrofada (com ara, *z'Anglada*).³⁰ Potser es podria interpretar com el mateix recurs de reforçament fonètic que s'ha observat en altres determinants a la mateixa àrea dialectal: *estel* < ISTE ILLE (en les expressions *estel'estieu*, *estel'ivèrn*; Dalbéra 1994: 240, 582; Toscano 1998, 56; Cerutti *et alii* 2006: 195). Com a curiositat hem de fer referència a l'evolució local grassenca d'aquesta forma, en què la *l* intervocàlica no es pronuncia i la vocal s'ha obert, seguint la tendència local d'elidir les consonants líquides entre vocals: *sel'òli* > *sa òi* (Dalbéra 1994: 181-182, 242). Així podem entendre amb tots els seus matisos la fórmula reproduïda per Mistral: «Sa avocat es montat sus sa ase per anar cercar sa argent», que devia sorprendre moltíssim els parlants de les localitats veïnes.

Per al plural, hi ha una major complexitat formal, que obeeix a diverses tendències dialectals que conflueixen en

- (a) *sos* (m. pl.) - *sas* (f. pl.)
- (b) *sei* (m. pl.) - *sei* (f. pl.)
- (c) *soi* (m.pl.) - *sei* (f. pl.)
- (d) *si* (m. pl.) - *sai* (f. pl.)
- (e) *si* (m. pl.) - *sei* (f. pl.)
- (f) *si* (m. pl.) - *si* (f. pl.).

El model (a) és el més arcaic, continuador del sistema medieval. Era el característic de l'àrea alpina, en què en principi es mantingueren les formes clàssiques (com ha succeït paral·lelament amb les formes *los*, *las*), tot i que contemporàniament s'hi introduí el model provençal, que ha arraconat les formes autòctones a illots conservadors. Està documentat en alguns punts de la zona alpina, generalment alternant amb formes vocalitzades. El model (b) respon a la innovació que caracteritzà el provençal,

29. Soricola (2012: 351) estudia altres formes en què s'han fos pronoms diferents, com ara: *eleix* (català antic) < ILLE IPSE; *stesso* (italià) < ISTE IPSE; *stil* (emilià-romanyol de Parma) < ISTE ILLE.

30. Extret d'un text de l'àrea tolosana de 1198 (Brunel, 2012: 317).

en què una única forma per al masculí i el femení s'imposà i evolucionà fonèticament (*les* > *lei* > *li*). És el propi de l'àrea de parla provençal, immediata a Grassa i Vença. Els models (*c*), (*d*), (*e*) i (*f*) són estadis diferents localitzats en la zona de l'occità alpi marítim del País de Niça, en què el model clàssic és progressivament arraconat en favor de tendències lingüístiques de més prestigi, com la del provençal, en què hi ha una forma única per al plural, o del niçard, en què s'ha eliminat la *-s* final de suport davant de les paraules començades per vocal. En algunes poblacions s'observa una oscil·lació entre els models (*d*)/(f), (*e*)/(f), depenent del tempo del discurs o del locutor.

Un altre factor de variació és l'edat dels locutors, apuntat per Revèst; en què com és d'esperar les formes més antigues són realitzades pels de més edat. Aquest dialectòleg ofereix un ventall més ample pel que fa a la forma de plural: *sos/sus/sei/sis/si* (m. pl.), *sas/ses/sai/seis/sei/si* (f. pl.).³¹ Un poliformisme paral·lel es documenta per als continuadors de ILLE en la mateixa àrea alpina, que no detallarem ací.

S'observa així mateix una evolució quant a la contracció dels articles després de les preposicions,³² en què la tendència és l'acceptació dels models provençal i niçard, que és un procés que paral·lelament s'ha atestat en la major part de les parles alpines veïnes (Revèst 2009: 204-205):

- (a) a + so > as
de + so > des
- (b) a + so > a so,
de so > de so
- (c) a + so > al
de + so > dal
- (d) a + so > au
de + so > dau

El resultat (*a*) és el que es documenta en l'època medieval a la *Cançon de Santa Fe* (llegim, per exemple: *az can*, v. 51; *detz brac*, v. 86) i que ha perpetuat en certa manera l'onomàstica (com ara, *Despuèi*). Tanmateix, l'occità contemporani ha preferit les formes no contractes, tant en singular com en plural (*b*). Aquest és l'estadi més antic que es documenta actualment. Però sobre aquest s'han superposat altres dos sistemes en els parlars de l'àrea alpina, que posen en evidència una transferència de formes del sistema ILLE sobre el de IPSE. Primerament (*c*), seguint el model dels parlars alpins veïns, on la *-l* en posició implosiva sona *-r*, sense distingir el gènere en plural, com en provençal: *dals* [das]. I darrerament (*d*), seguint el provençal i el niçard, on la *-l* final es vocalitzà (*l* > *u*), solen pronunciar-se [ow], [dow]; el plural presenta una sola forma per als dos gèneres: *dai*. En els parlars de l'àrea alpina es combinen els sistemes *b*, *c*, *d*, i en els parlars de l'àrea provençal, *b*, *d*, depenent dels usuaris o de les localitats.

31. Informació comunicada personalment. Hom pot consultar aquestes dades dins «La langue d'Oc ou langue Occitane»: <<http://www.coarasa.fr/>> (última consulta: 19 de novembre de 2016).

32. Seguim Cerutti *et alii* (2006: 16) i Dauroure-Mari [en línia].

Pel que fa a les formes de l'article plural davant de paraules començades per vocal vocal, ens trobem tres solucions: (1) la realització del morfema *-s* de plural, resultat encara documentat en alguns punts de l'àrea alpina, en part en recessió (com ara, *sas olivas, seis olivas*), és una forma de prestigi, ja que sol aparèixer generalment en l'escrit; (2) les solucions amb contacte de vocals (com ara, *sai olivai, sei olivas*); (3) la contracció, solució ja documentada en el segle XIX per Mistral i Funel, i actualment per Cerutti *et alii* (2006) (com ara, *s'oliva(s), s'olivi*). Desconeixem si l'elisió és norma categòrica o només una possibilitat, depenent del tempo, edat del parlant o zona geogràfica (seguim Mistral, s.v. *sou*; Dalbéra 1994: 240-242, 247; Cerutti *et alii* 2006: 16; Revèst 2009: 176).

LA DISTRIBUCIÓ FUNCIONAL DE *SO*, *SA* I *LO*, *LA*

Però el paral·lelisme més colpidor que podem trobar entre els parlars continuadors de IPSE en occità i en català és la constitució d'un sistema en què conviuen els articles derivats de IPSE i de ILLE, amb una distribució funcional fixada per unes regles determinades per l'ús. Per al català, hi ha anàlisis molt interessants, centrades en dialectes concrets (p. ex. Forteza 1915; Rokseth 1921; Marí 1973; Veny 1978a, 1999; Teixidó 1988; Sala 1992; Monjo 1993; Alomar *et alii*, 1999; Grimalt 2009; Vinent)³³ o que reflexionen sobre tot el domini lingüístic (Busquet 2011). Pel costat occità ha estat molt revelador l'estudi del parlar local de Levenç (Cerutti *et alii* 2006), modèlic quant a la riquesa de dades oferides i pels sucossíssims exemples amb què il·lustra les formes recopilades. Per mostrar la coexistència en occità dels sistemes d'article de tema [s-] i [l-] ens basarem en aquest treball; seria interessant de determinar l'abast d'aquest fenomen o si funciona de la mateixa manera a totes les localitats: aquesta qüestió s'haurà d'abordar en un altre treball més exhaustiu. Tanmateix, tenim la sospita que la *concurrency* dels dos sistemes que observa Dalbéra (1994) pot ser que tinga molt a veure amb la qüestió que ara tractem.

Tractarem de sistematitzar els contextos en què es fa servir l'article de tema [l-]:

- I. Termes de referent únic dins un context, als quals hom atorga importància:
  - I.a) Elements naturals: *lo cièl, la tèrra, lo monde, lo temps, la tempèsta*.
  - I.b) Conceptes abstractes: *la guèrra, la mòrt, lo passat, l'avenir, la veritat*.
  - I.c) Referents històrics: *l'Armistícia*.
  - I.d) Personatges de cert prestigi: *lo Papa, lo Senator*; a voltes expressats dins de certes fórmules protocol·làries: *Mossú lo curat, Mossú lo canonge*,

33. Vinent [en línia] <<http://sal.cime.es/WebEditor/Pagines/06coexistencia.pdf>> (consulta 25/11/2016). Per a l'estudi comparatiu ens hem basat en aquestes obres; a més de l'enquesta (Mallorca, Blanes, Tossa, Cadaqués), i en alguns textos de caràcter dialectal, especialment, rondalles (Alcover, Orpí, Castelló), obres de teatre (Capellà, Escandell) i altres (Gispert, Zaragoza, *Cadaqués tal com sona* <<http://www.cadaques.eu/>> (consulta 25/11/2016).

*Mossú lo mèra,*³⁴ *Mossú lo baron, Madama la barona, Madama l'ostessa, l'illustre Massena.*

1.e) Institucions: *la Republica, la Glèia.*

1.f) Edificis o llocs als quals hom dona importància: *la maion de la comuna (la comuna o la merí 'l'ajuntment'), l'escòla, la glèia, l'espital, la gara, l'usina de so carbur, la classa.*³⁵

1.g) Apel·latius que funcionen com a topònims: *la vila, la capitala.*

2. Conceptes religiosos: *lo Bòn Dieu, lo Crist, la Vièrge, la Madòna, la Madòna de la Conchecion, la messa, so signe de la Crotz, l'Avènt, l'Ofèrta.*³⁶ I determinades expressions que expressen termes religiosos: *donar l'absolucion, anar a la doctrina.*

3. Éssers fantàstics: *l'òme de so sac.*

4. Col·lectius: *la familha.*

5. Xifres: *lo 15 ost.*

6. Neologismes: *la letrecitat, la machina a cordurar.*

7. Topònims (externs i locals): *la França, l'America, la Vesúbia, la Torre, l'Esterel, la Capèla, la Fònt, ve la Còla, ve li Prats.*³⁷

8. Festivitats: *la fèsta, la Fèsta de la Madòna d'Ost, lo festin, la fiera, la Candeliera, la Florida 'el Corpus', la Sant Silvestre.*

9. Locucions: *a l'ària, a l'emprovista, a l'escart, a la cavaliera, a la còrca ceba, a l'endrech, a l'envèrs (a la revèrsa), a l'escòuta, en l'esquina.*

10. Frases fetes: *amuser lo tapis, anar a la flor (la caça / a la viande), aver la febre (lo batecòr / la tramlòta / la tremolina / la babaròta / bofarèla / la chica / la dent / la flaca / la gratoá / la ginha), aver la passion (lo drech, lo juec en testa / lo sanglot / l'òu), aver a l'uelh, cantar la messa, córrer la nuech, demandar la caritat (la permission), dire lo contrari, donar la patz, dormir a la serena, estaire a l'estudi, estre a l'aise, estre la vòga, estre dins la misèria, faire l'article, faire la dama (l'entendut / lo fòl / lo mossú), faire la caritat (la morala / la forca / la natura / lo nombre/l'overtura), faire de l'uelh, metre la desunion (la forma / la revolucion), si faire la barba, si mòrdre la cuò, pèdre la memòria (la faça / la carta), pilhar lo fresc (la mosca), sentir la pèst (lo ferum / lo rimat / lo vinagre), sofrir lo martiri, si levar la pèl...³⁸*

11. Fórmules expressives: *A la bòna gràcia, A la gràcia de Dieu, L'as pagat, lo capèl? Vai cagar la vinha, aucèl!, E vaga la música!*

34. Per a aquest càrrec, antigament hom deia *so baile* o *so cònsò*, dit sense la fórmula.

35. Referent escolar que veem a través de certes frases fetes: *estre de la classa* ('ser de la mateixa edat'), *so darnier de la classa.*

36. Acte festiu del dia de festa major o d'altres dies assenyalats que es du a terme dins la cerimònia de la missa. A Mallorca hi ha un acte festiu que du el mateix nom i que té lloc en la cerimònia de l'ofertori.

37. Els topònims construïts amb l'estructura toponímica *ve < vers* solen dur l'article literari, com ara: *Ve la Còla, Ve la Comba, Ve la Grau, Ve lo Molin, Ve lo Paraire, Ve lo Sarret, Ve lo Vinhal, Ve li Sarsi, Ve li Prats, Ve li Travèrsi...*

38. Són abundoses també les frases fetes amb l'article col·loquial, com ara: *aver sa calor, aver sa carn de galina, ficar so nas, nàisser emè sa crespina, pagar sus sel'on gla, si rompre so cul, tenir sa candela, virar so sang...*

12. Refranys: *Cu non paga fit, si mete a la puòrta; Cu prèsta, pèrde la crèsta; Lo sòu, lo sòu.*
13. Denominacions de jocs populars: *la bresca, la cadairèta, la pesca, la roleta.*
14. Termes i fórmules que expressen temps: *l'anaa; l'an; lo mes que ven (passat); tot l'an; tot lo jorn; tot la nuech;*³⁹ *la setmana que ven;* les paraules *jorn, mes* de manera oscil·lant en l'expressió *lo jorn/mes de;* les estacions: *la prima, l'estieu, l'auton, l'ivèrn.*
15. Termes quantitius o mesures: *lo doble, lo rèsta.*
16. Elements pronominalitzats: *lo mème, lo mieu, lo milhor, lo pèjo.*
17. Elements correlatius: *l'un... l'autre.*
18. Altres formes marcades: *lo darnier.*

Les concomitànies amb el català són sorprenents pel que fa a la distribució de l'article literari, que coincideix en molts d'aquests punts. No podem pensar que es deguen a un origen comú i tampoc no ho podem documentar per la manca de fonts antigues que ens il·lustren aquests usos en època medieval. Possiblement s'hi han desenvolupat en occità i català sistemes paral·lels perquè el context sociolingüístic era similar: hi havia un ús diglòssic dels articles en què les formes derivades de ILLE formaven part dels registres formals i els derivats de IPSE campaven en l'àmbit col·loquial, més casolà o més íntim.

D'aquí que intuïm una possible interferència davant de termes vinculats al poder, usats preferentment en contextos administratius o litúrgics (*la maion de la comuna, la glèia, lo papa, Mossú lo mèra, la Republica, la Madòna*). Però la justificació no és gens senzilla; podem parlar tan sols d'una mera tendència, ja que no hi ha un ús sistemàtic de l'article formal en aquests àmbits, com tampoc no succeeix en el context català, amb usos particulars en cada parlar. Com ara, en el context religiós destaquem formes del tipus *so Sant Sacrament, pilhar sel'òstia, sa Prumiera Comunion, so Bambin Jesús, sa Santa Vièrge, so grand autal*, que no manifesten el rebuig per la forma col·loquial (algunes d'aquestes formes durien l'article literari en el cas català; en tarbener, p. ex., hi ha: *el Santíssim Sacrament, la Primera Comunió, la Vergen Maria, l'altar major*).

Una altra possible explicació és la tendència d'actualitzar morfològicament els termes marcats per a definir els conceptes de *únic, abstracte* o *col·lectiu*, dels de *comú, concret, plural*, amb l'article de tema [-]. Aquesta tendència és subjectiva i també està oberta als punts de vista diferents, que és una característica del sistema amb [s-] tal com el coneixem actualment. A Levenç, com ara, no destaquen *solelh* i *luna* amb [-], com a les Balears i Tàrbena, però sí que ho fan en els parlars *salats* catalans. Com en català, ocasionalment l'article *lo, la* pot alternar morfològicament amb *so, sa*: el primer aporta un valor abstractiu; el segon té un valor concretitzant, acompanyat amb un complement de nom (p. ex. *lo festin / so festin de la prima; la messa / sa messa de si morts, sa prumiera messa*; vegeu, per exemple, Monjo 1993: 479; Veny 1998: 75).

39. La partícula *tot* davant d'article no té flexió de gènere i es pronuncia ['tute].

Però sens dubte un dels contextos en què més es detecta la presència de l'article literari és en les unitats fraseològiques, on l'aparició d'aquesta forma és un recurs molt útil per a atorgar un determinat valor expressiu lexicalitzat a les paraules que en formen part. Així per exemple, podrem trobar aquests doblats:

amuser lo tapis ('fer riure') / *so tapis* ('les estovalles')
aver la dent ('tenir fam') / *sa dent*
pilhar la mosca ('estar susceptible') / *sa mosca*
si faire la barba ('afaitar-se') / *sa barba*

En algunes frases fetes detectem fenòmens lèxics interessants, com ara la metonímia, per a expressar la idea d'activitat. Així, tenim les formes *anar a la flor* (referida a l'acció d'anar a collir espígol), si es fera servir ací *sa flor*, ens referiríem a una flor concreta, coneguda en el context concret de parla dels interlocutors.

Podríem suposar que la generalització a partir d'un ús lexicalitzat deu haver estat un camí per a l'extensió dels usos de l'article literari en uns quants casos. En aquest sentit, és interessant la documentació de doblats pel que fa als termes que fan referència a l'expressió de temps (p. ex. *sa nuech* / *tot la nuech*, *córrer la nuech*). Observem, si no, la situació dels diferents parlars catalans: en uns hi ha amb [l-] la forma *nit* només en certes expressions lexicalitzades, com a Levenç, mentre que en altres s'ha generalitzat a tots els contextos: *fer la nit*, *donar part a la nit* (Mallorca), *a les 10 de la nit* (Mallorca, Eivissa), *a la nit* (Eivissa) / *la nit* (Blanes, Tossa, Cadaqués, Tàrbena). Possiblement el segon estadi és una extensió del primer. Vegem també un exemple procedent del camp lèxic del cos humà, en què no hi ha formes amb [l-] a Levenç; per exemple: *donar-se la mà* (Mallorca, Tàrbena) / *la mà* (Tossa, Cadaqués).

Hi ha també usos que depenen de la funció sintàctica. Així, observem una certa tendència a fer servir [l-] davant de certes formes de determinants quan aquestes es pronominalitzen; per exemple: *so mieu capèl* / *es so/lo mieu*; *so mème capèl* / *vòli lo mème*. En el superlatiu s'utilitzen les dues formes: *so/lo pus bòn* / *es lo/so milhor*. La forma *l'un* i *l'autre* apareixen amb [l-] quan es fan servir correlatius: *dòne-mi sel'autre* / *s'es pas l'un, es l'autre*.⁴⁰

Però els paral·lelismes no s'aturen amb l'occità i el català; en altres llengües romàniques⁴¹ s'han documentat fenòmens molt similars, quant a la interferència d'un sistema d'articles —més prestigiós— sobre el col·loquial. Així, en galleg i en aragonés hi ha alternances formals en els articles amb un valor condicionat també per la semàntica dels substantius presentats. Es tracta de resultats diferents de ILLE. En galleg, davant de l'article masculí habitual *o* (< *lo* < *ILLU*) —i l'al·lomorf *lo*— apareix el resultat divergent *el* en la forma de respecte *el-Rei* i en altres casos més esporàdics com *el-Conde* o *el-Señor*, sobretot en l'època medieval, en què formava part dels

40. Retrobem les formes *l'un*, *l'autre* (*l'atre*), *l'últim* (o *el rader*) en els parlars *salats* catalans (p. ex., Blanes, Tossa, Cadaqués).

41. Veny (1998: 75) fa referència també al picard.

usos protocol·laris habituals; actualment té un valor sobretot literari. Els especialistes discuteixen si es tracta d'un castellanisme o d'un lleonesisme, o si pot justificar-se com una evolució explicable dins del sistema de la mateixa llengua, com a resultat d'una pronúncia emfàtica del protoarticle: ILLU REGE > *élo rége > *el-rei* (Ferreiro 1996: 250-251; Álvarez, Regueira & Monteagudo 1986: 138). En aragonés de la Vall d'Echo s'ha documentat l'article *el* —castellanitzant— en lloc de l'autòcton *lo* davant de determinades paraules com: *cielo, mar, demonio, cura, Papa, tiempo*, davant de xifres, topònims forans, expressions castellanitzants, amb evidents paral·lelismes també amb el cas que presentem.⁴²

Per cloure aquest apartat exposarem alguns exemples per confrontar el sistema dels articles a Levenç amb el de diversos parlars catalans. Es tracta d'una proposta no definitiva, oberta a matisacions. Som conscients que no és sempre fàcil determinar les normes d'ús dels articles, a voltes determinades per condicionants estilístics o generacionals. Els asteriscos fan referència a formes que contextualment poden adoptar una forma diferent de la presentada, sense comptar-hi les lexies. Oferim formes de referència, no les variants fonètiques locals (p. ex., *aiga, aigo, èuia*):⁴³

Levenç	Cadaqués	Mallorca	Tàrbena
lo cièl la tèrra lo monde	el cel la terra el món	el cel la terra el món	el cel la terra el món
so solelh sa luna	el sol la lluna	es sol sa lluna	es sol sa lluna
la glèia la comuna l'espital la gara	l'església l'ajuntament l'hospital l'estació	l'església s'ajuntament l'hospital s'estació	l'església l'ajuntament l'hospital l'estació
la vila	la vila/el poble	la vila	*el poble
la fiera	sa fira	sa fira	la fira
la Madòna	la Mare de Déu	la Mare de Déu	la Mare de Déu
so diau	el dimoni	el dimoni	el dimoni
lo papa so cònsó so medecin	el papa l'alcalde el metge	el papa es batle es metge	el papa l'alcalde el metge
Mossú lo X	el senyor X	el senyor X	el senyor X
la guèrra	la guerra	*la guerra	la guerra

42. Les dades han estat extretes d'estudis duts a terme sobre l'obra literària de Domingo Miral i Veremundo Méndez (Bayo 1978; Flores-Usón, en premsa). Devem la informació a Lluís X. Flores.

43. Així a Tàrbena la forma *el poble* es refereix a 'comunitat humana' i *es poble* a 'poble en sentit físic'. La forma *la guerra* està documentada a Mallorca, però pot alternar amb *sa guerra*. A Levenç *temps* [temp] amb sentit meteorològic oscil·la entre *so* i *lo* (p. ex. *so temps es nieul, lo temps es fosc*). Amb sentit temporal també admet *lo* en certes expressions com *lo temps que Bèrtola filava*. En levençà està documentada la forma *so diau*; però en certs contextos, potser lexicalitzats, es diu *lo diau* (com ara: *Lo diau t'acende!*).

*lo temps	el temps	es temps	el temps
la veritat	la veritat	sa veritat	la veritat
la mòrt	la mort	la mort	la mort
l'estieu, l'ivèrn	l'estiu l'hivèrn	s'estiu s'hivèrn	l'estiu l'hivèrn
l'an passat tot l'an	l'any passat tot l'any	l'any passat tot l'any	l'any passat tot l'any
tot lo jorn tot la nuech	tot lo dia tota la nit	tot lo dia tota sa nit	tot lo dia tota la nit
la setmana que ven	sa setmana que ve	la setmana qui ve	sa setmana que ve
*lo mème	es mateix	es mateix	es mateix
*lo milhor	es millor	es millor	es millor
*l'autre	l'autre	s'autre	s'autre
lo doble	el doble	el doble	el doble
sel'òli sel'aiga	l'oli l'aigua	s'oli s'aigua	s'oli s'aigua
so còr sa man	el cor la mà	es cor sa mà	el cor sa mà
a la revèrsa a l'endrech	al revés al dret	a s'enrevés/al revés a s'endret	a l'enrevés/al revés a l'endret
pilhar lo fresc faire lo fòl	prendre la fresca fer el nando	prendre la fresca fer es beneit / boig	prendre la fresca fer l'ànec / bovo

L'ÚS LITERARI DELS ARTICLES *SO*, *SA* EN OCCITÀ

A pesar que devia ser una característica d'una part de l'occità parlat en època medieval, com hem vist, no se'n va fer un ús escrit ni en el registre administratiu i literari. No hem trobat referències bibliogràfiques que donen clariques sobre el perquè de la preferència dels articles derivats de *ILLE*, *ILLA* a l'hora de forjar el model literari occità medieval; amb tot, podem entreveure certs factors que possiblement hi degueren tenir a veure.

És important de destacar, per exemple, que l'espai cultural que més va afavorir la creació dels primers textos literaris escrits en occità estiguera situat al nord del seu domini lingüístic. Així, per exemple, un dels texts més primerencs, *Lo poëma de Boècis*, datat en la primera meitat del s. XI, està vinculat a l'abadia de Sant Marçal de Llemotges, i, per tant, situat dins de l'espai dialectal llemosí.⁴⁴ Podem pensar que l'absència de l'article derivat de IPSE fóra una característica llemosina més del text, si tenim en compte que en occità les traces documentals d'aqueix article desaparegueren més primerencament en aqueix dialecte i es localitzen sobretot al sud del domini lingüístic.

44. I, en efecte, en el text es deixen entreveure solucions lingüístiques característiques d'aquest dialecte occità (com ara, la palatalització *charceratz*, en compte de *carceratz*), com assenyala Roncaglia (2010: 42).

Un poc més al nord, un altre nucli pioner que també s'ha de destacar en el desenvolupament de la literatura occitana és sense dubte la cort de Guilhèm IX d'Aquitània, que devia reunir les condicions que generaren el naixement de la poesia trobadoresca, que va ser un model de referència a l'Europa d'aquell temps, molt especialment determinant en l'espai cultural català. Poitiers formava part del territori més septentrional del domini lingüístic occità, hui desaparegut, molt pròxim del centre de creació musical i literària de Sant Marçal de Llemotges (Lafont-Anatole, 1970, 1: 44). Originaris de l'espai nordoccità, sobretot llemosí, eren la majoria dels trobadors occitans més representatius de l'època clàssica, a banda de Guilhèm de Peitieu, sobre els quals es forní el model lingüístic de la poesia trobadoresca. Roncaglia (2010: 38-42) defineix aquest patró lingüístic com un estàndard en què s'excloïen les formes massa locals, però on, tanmateix, eren possibles certes solucions alternatives, procedents d'àrees lingüístiques diverses. Amb tot, l'article *so, sa* no entrà en el cànon trobadoresc.⁴⁵

En aquest sentit quan Guilhèm Molinièr en el s. XIV va voler definir en les seues *Leys d'Amors* la normativa lingüística que s'havia de seguir per a la creació poètica en occità, un dels puntals en què es basava va ser el model dels trobadors llemosins antics. Però, així mateix, hi traspuen altres criteris, com el del centralisme lingüístic tolosà, en front de formes dialectals massa laterals, o el de la preferència per les solucions més generals sobre els localismes (Lafont & Anatole 1970: 235-237):

que aytals costuma no sia particulars, so es, d'una vila, de doas ni de tres, ans sia be acostumat de pauzar e diré aytals motz per una dyocesi [...] et en mays de lòcz que non ha una dyocezis.⁴⁶

És clar que l'article *so, sa* no devia complir cap de les condicions d'aptesa per a poder-se fer servir en la poesia culta: en el s. XIV possiblement ja era un tret alié al geolecte dels ciutadans de Tolosa, sentit potser com un localisme; i, sobretot, era absent dels usos dels trobadors clàssics.

Un altre possible factor degué ser la importància que tingué el referent lingüístic francès en la constitució del registre literari occità. El nord de França —territori d'oïl— destacà per l'impuls primerenc que va donar a la creació literària en llengua romanç.⁴⁷ En aquest sentit, es pot entendre el paper capdavanter del nord, que esdevingué un model per al sud en els gèneres literaris en què més destacava: els poemes narratius (vegeu, Zaal 1962). Així, dos dels textos literaris més antics escrits en occità, un poema de la passió i *La vida de sant Legièr*, conservats en un manuscrit la primeria del s. XI de Clarfont d'Alvèrnia, són l'adaptació i traducció a l'occità de textos elaborats originàriament al nord de França. Ho demostra la presència en aqueixos textos de for-

45. Si no és molt marginalment en algun cas, com reitru Levy (s.v. *so*), en alguns versos del poeta marsellés del s. XIII Bertran Carbonel.

46. Extraiem la cita de Roncaglia (2010: 43).

47. S'ha posat en evidència el caràcter primerenc de l'aparició de l'expressió literària al nord de la Gal·loromània i el seu paper com a model per a altres expressions literàries (Gargallo & Bastardas 2007: 81-119; Cerdà 2012: 59, 63).

mes lingüístiques en oïl: en való i picard, precisen els especialistes (Zaal 1962: 56-57). En aquest cas, l'absència dels articles derivats de IPSE, IPSA en els textos es justificaria no només per la seua redacció a Alvèrnia, en territori nordoccità, sinó sobretot perquè en la llengua originària no existien. Un altre exemple paral·lel és l'*Sponsus*, en què també s'observa l'hibridisme lingüístic entre occità i francès. Aquest text dramàtic del s. XI bilingüe —llatí i occità— destaca per ser la primera mostra de teatre en una llengua romanç (Bec 1987: 63). Doncs bé, tot i haver estat redactat a Sant Marçal de Llemotges, es creu que es tractaria també d'un text adaptat. En aquest cas, el text originari se suposa que va ser compost a la regió veïna de Poitiers, actualment territori d'oïl, com hem dit, encara que antigament, en una cruïlla entre les llengües d'oc i d'oïl (Henrard 1998: 15, 23).

Tanmateix, a pesar del model literari imperant i del model cancelleresc de què ja hem parlat (vegeu, com ara, Bec 1977: 8-9), es documenten mostres de l'ús de l'article *so*, *sa* en uns quants textos literaris medievals.⁴⁸ Es tracta sempre de formes escampades, no d'un ús sistemàtic, que deuen obeir a distraccions dels autors o dels copistes, els quals devien fer-los servir en el registre col·loquial. Procedeixen de l'àrea sudoccitana, concretament Llenguadoc i Provença. Ens referim concretament a la *Cançon de Santa Fe*, un dels primers monuments literaris occitans, escrit en el s. XI en un punt de Llenguadoc que no s'ha pogut localitzar entre Roergue i el Menerbès (Negre 1984: 88); al poema de *Flamenca* (escrit a Roergue, s. XIII); a la *Vida de Santa Doucelina*, text narratiu, i al *Jòc de Santa Agnès*, primer drama hagiogràfic conservat en occità (escrits a Arles, s. XIV) i al *Ludus Sancti Jacobi* (escrit a Manòsca, entre els ss. XV i XVI). El més interessant és sens dubte el *Jòc de Santa Agnès*, per la quantitat d'exemples que ofereix, que permeten en gran part reconstruir el paradigma morfològic medieval, com hem vist.

D'aquesta obra cal destacar que el sistema de tema [s-] conviu amb el sistema [l-] sense cap funció específica: no és exclusiu de cap personatge burlesc o servil (com succeeix, per exemple en el teatre mallorquí i menorquí del s. XVIII),⁴⁹ encara que sol predominar davant de certes formes obscenes —com *puta* o *putans*—, potser per remarcar-ne el caràcter col·loquial o per reforçar-ne el valor expressiu i vulgar. Així mateix s'observa que, com que en el text conviuen els possessiu àton i tònic, l'article de tema [s-] pot arribar a confondre's amb el possessiu, sobretot si tenim en compte que els grafemes que el representen manifesten una oscil·lació entre l'africada i l'alveolar (p. ex.: *zo*, *ço/so*). Per tant hi ha determinades seqüències en què se suscita l'ambigüitat de no saber si estem davant d'un possessiu o d'un article (com ara: «qar qui·l vol de bon cor amar / s'arma [= *sa arma* o *s'arma*?] non si poirà damnar», vv. 188-184).⁵⁰

48. En el cas català les mostres són més escasses en l'època medieval (com ara, n'hi ha alguna traça a les *Homilies d'Organyà* o a les *Vides de sants* rosselloneses) i no és fins a l'edat moderna on comença a tenir una certa presència.

49. Vegeu, p. ex., les interessants observacions sobre l'ús estilístic dels articles en el teatre del segle XVIII a la introducció que fa Jaume Vidal a la *Comèdia en tres jornades...* de Sebastià Gelabert (1981: 31-32).

50. En aquest sentit, Ricketts & Hershon (2008: 98), editors de *La Vida de Sant Honorat* consideren que en aquesta obra provençal del s. XIV no hi ha traces clares de l'article de tema [s-] ja que els suposats exemples poden interpretar-se amb més seguretat com a formes d'article àton.

Tradicionalment va existir una consciència lingüística tant en català com en occità que feia que els usuaris de la llengua tingueren una visió que ultrapassava els usos locals i per als registres formals triaren les formes considerades com a referencials. Això explica que els autors nascuts en les zones en què popularment es feia servir els articles derivats de IPSE, IPSA se serviren dels articles més generals, considerats literaris. Per exemple, els autors occitans naturals de Grassa —Loïs Bellaud de la Belaudièra (s. XVI), Loïs Icart i Loïs Funèl (s. XIX)— mai no han fet servir aquesta forma local, perquè tenien una visió de la llengua de més amplitud, com assenyala Gibelin (1996: 37).

Però hi ha hagut autors que han anat contra corrent, i no sempre per una tendència *localista*. Una fita important pel que fa a l'ús literari dels articles *so, sa* és el llibre de Joan-Maria Auziàs (1927-2004) *Quasèrn grassenc* (1971), escrit exclusivament amb els articles del parlar de Grassa: *so, sa, sei(s)*. És el primer llibre escrit en occità que tenim constància que ho faça. Tanmateix la intenció no era de reproduir el parlar grassenc, ja que, com adverteix el mateix autor en una nota a l'inici, l'article «es practicament l'única particularitat qu'avèm servada». Auziàs ha sigut alhora un reconegut activista occitanista i un militant polític d'esquerra i el llibre representa en la seua trajectòria vital un assaig de creació literària. Sens dubte, l'experiment era fill de l'esperit revolucionari del Maig del 68, que tingué molta repercussió en la joventut occitana d'aquell moment (Gardy 1990: 147-148).⁵¹ El poema conté elements autobiogràfics, amb diverses referències a Grassa, encara que sobretot és una obra crítica, progressista. Amb paraules de Gardy (1990: 165-166), l'autor «sàviament passava comptes a les il·lusions del *territori*, inclòs el *territori de la llengua*» per expressar la idea de l'esperança en un futur renovellat, més enllà dels convencionalismes culturals, religiosos o socials.

Sí l'ús de la llengua occitana ja podia representar un acte de rebel·lia en el context francès, més encara podia suposar-ho fent servir unes formes dialectals extremadament locals o, si volem, «exòtiques», tradicionalment relegades a l'àmbit de l'oralitat, com eren els articles *so, sa*. A més, hi ha un clar esperit de trencament amb la tradició fe-librenca, que representaria la tradició cultural occitana més conservadora i encarcerada; dins el llibre hi ha al·lusions diverses que ho donen a entendre («ò Mistral Frederic tròp vièlh», Auziàs 1971: 11). Paradoxalment, aquest element arcaïtzant i marginal esdevé un instrument avantguardista. En definitiva, els articles *so, sa* en aquest llibre són un element més de transgressió cultural i de provocació del lector, i formen part de l'esperit de llibertat expressiva que defineix aquesta obra tant formalment com quant al contingut; tot i que també podríem considerar-ho com una mostra d'autenticitat, de sinceritat, ja que permeten una major complicitat amb l'univers íntim de l'autor. En reproduïrem dues mostres il·lustratives (Auziàs 1971: 7 i 11-12, respectivament):

ZO! LEVA-TE
Avèm ansin rebut so matin
dins sei uelhs coma un còp de ponh

51. No debades *Quasèrn grassenc* s'escrivia el desembre de 1968.

sa campaneta de sei monjas
 nos fasiá mau
                                 nos fasiá bèn
 nos parlava de treball
 de café-lach de quasèrns plens de bonhetas

 mandarem toteis ensems so cant proletarian de sei jusièus
 de seis arabs de seu negres dau miegjorn
 So cant desalienat de flors e de perfums qu'auràn
 reconquistat so sieu espaci
 Mudar
   sa vida
     'quò non se fa amb de drapèus
       mai de fusius
         e d'obriers
           idèas libres
           e de sciéncia e de paciéncia
 ES OBRA D'AGRESSIVITAT
 e de doçor

La forma dels articles definits a *Quasèrn grassenc* és la característica de parlar provençal grassenc, en què hi ha una única forma per al plural: *so, sa, sei(s)*, com podem veure en la mostra de davant (*so matin, sa campaneta, sei jusièus* —davant de vocal: *seis arabs*—, *sei monjas*). Tanmateix hi ha algunes formes escadusseres que representen la forma plural femenina arcaica, conservada en l'àrea alpina (*sas*, fins i tot *sai*). Davant de vocal observem representada la forma contracta en el singular (p. ex. *s'òme, s'istòria*) i en alguna ocasió també en el plural (*s'aigas*), al costat de la forma amb *-s* característica de la major part del provençal (p. ex. *seis oliviers, seis isclas*). Es tracta d'una convenció literària de l'autor, que en aquest sentit regularitza el sistema de l'article grassenc sobre el model del provençal general (*lo, la, l', lei(s) > so, sa, s', sei(s)*), i reinterpreta les formes locals.⁵²

Com hem assenyalat més amunt,⁵³ a Grassa l'article singular davant de les paraules masculines o femenines començades per vocal pren la forma *sa* en hiat (p. ex. *sa ai* 'l'ase'), com a resultat d'una evolució fonètica precedent (*sa < sel*). En plural no es fa servir la *-s* de suport (*sei espinas* [sej]). Pel que fa a les contraccions, conviuen en el poema les formes amb interferència del provençal general i les formes autòctones: *a + so > au / a so*, *a + sei > a sei*; *de + so > dau / de so*, *de + sei > dei(s) / de sei*. S'hi observa que en plural són més habituals les formes autòctones (p. ex. *a sei Anglès*).

52. Potser per un excés de zel, les formes clíiques pronominals de complement directe, derivades de les formes llatines *ILLE, ILLA* són representades en el poema com si es tractara d'una forma d'article, cosa que no succeeix en els parlars occitans ni catalans que mantenen l'article derivat de *IPSE, IPSA*: «Sei formigas en vacàncias / *seis* [per *leis*] an totei civilitzats / fasant *sei* [per *lei*] bolir amé / de perfums d'anticas gerlas» (Auziás 1971: 10). Hem detectat aquesta llei d'ultracorreccions en altres textos, possiblement escrits per neoparlants.

53. Seguint Dalbéra (1994: 241-242, 583).

Un cas diferent és Marcel Cauvin, un poeta popular de Maganhòsc (Grassa) que ha fet servir el parlar grassenc en les seues obres. Destaca una obra de teatre costumista que du com a nom *Sei flors e sa cardalina* (Gibelin 1996: 38-39). En reproduïm un fragment:

Din sa chèmèio, à cousta dè seïs groulos
 Qu'aqèou paourè pichou; lou sèro aviès mès
 Y aviès dè soulièrs nouos, amè seïs courdèllos

Et dè pèchins coustumès y èn aviès trè
 A sa estable plègadeïs su sa paillo
 Tès bèleïs cubèrtos y airoun ouossi
 Fachèis èn aquello bouno et grosso lano
 Perquè sou freï nous pousquè jamais èncubi.

Su aquesto ben bouno paillo fresquo
 Nous si troubavo, èn aqueou moumènt dègun
 Sous vieil èro parti, maïs passant dè sa fenèstro
 Un rayon d'or luziai, dount aviès dourmi quoqun.⁵⁴

A l'altre extrem de la zona d'ús de l'article *so* va destacar un altre nucli bastant emblemàtic quant a l'impuls de l'occità en època contemporània: Coarasa, localitat del País de Niça, situada al capdamunt de la vall dels Palhons. Aquesta bonica població de fesomia medieval entre els anys 60 i 70 va atraure artistes. Pel que fa a la creació literària en occità, hem de destacar la figura de dos germans: Alan i Guiu Pelhon. Alan Pelhon (1946-1994), encara que nascut a Niça, estava vinculat familiarment a Coarasa, d'on aprengué la llengua i l'estima pel país. Va ser un destacat activista occitanista i un notable poeta, però sobretot un contaire, que recitava els seus poemes i històries amb la seua veu forta i expressiva tan característica pels pobles i ciutats del País de Niça i Provença, generalment acompanyat musicalment pel també cantant niçard Mauris. Generalment, feia servir un registre que superava el localisme, en què s'inclòien certs trets alpins, com ara, la *-l* final, o la solució *causa > cava*. Tanmateix, ocasionalment féu servir el parlar de Coarasa, com en el recitat *Regina Joana*, en què explicava una coneguda llegenda local, que apareix en el seu disc *Brami* (1979)⁵⁵ i en algun poema que edità en la revista *Lo Ficanas*, editada a Coarasa entre 1965 i 1970, com és el cas del que reproduïm tot seguit:

54. Extret del text mecanografiat que es conserva a la biblioteca municipal de Grassa. Es fa evident que l'autor no devia tenir molta traça a l'hora de transcriure la seua llengua, ni tan sols en el sistema felibrenc, més acostat al francès. Vet ací la versió en grafia clàssica que proposem: «Dins sa cheme[n]èia, a costat de sei graules / que aquèu paure pichon, lo sera, aviá mes, / i aviá de solièrs amè seis cordèlas. / E de pechins costumes i en aviá tres: / a sa estable, plegadei sus sa palha, / tres bèlei cubèrtas i èron aussì, / facheis en aquela bona e gròssa lana, / perque so freï nos pòsque jamai encubir. / Sus aquesta bèn bona palha fresca / non si trovava, en aqueu momènt, degun: / So vielh èra partit, mais passant de sa fenèstra / un raion d'òr lusiái, dont aviá dormit quaqu'un».

55. Pot sentir-se en el cd que acompanya la seua antologia *Vi devi parlar* (2004).

Dins sa coina

Sièm solets esto sera.
 Sa sopa cauda fuma sus so fuòc.
 Tu pilhes sa marmita,
 la paves sus so taulièr.
 Sa sopa cauda u[n?] a.
 So pan redon es aquí,
 a costat de sa mieu man.
 So repetet peta dins so fuòc
 e si fèm de rires
 e sièm ben!
 E dau resta s'en batem!
 La piqueta no embriaga,
 mas a so gust dau nòstre,
 mas sabem de dont ven.
 Sa sopa es un pauc espessa
 mas quora cala ti juri que fa de ben!
 Mas pas totplen ne'n resta
 per donar a so can.
 Mi còntes sa tieu vida
 e se si tieu uèlhs si banhan un pauc
 es pas per ren.
 Conta, vai, conta! Ti fa de ben!
 Sièm solets esto sera.
 Sièm ben.⁵⁶

Vegem ací alguns trets interessants, com l'alternança de les formes contractes antigues (*a so*) i les introduïdes per interferència amb el model provençal i niçard (*dau*). El seu registre lingüístic és ric i ben representatiu de l'occità local (vegeu, p. ex., *calar* 'davallar', *marmita* 'cassola', *pavar* (< *pausar*) 'posar', *quora* 'quan', *totplen* 'molt').

Guiu Pelhon (1951-1985) va ser un personatge polifacètic i també un occitanista compromès. D'ell destaquem que haja estat autor potser del primer text narratiu occità en què es fa servir el sistema d'articles *so, sa*: *Sagà de cenque auriài volgut que non siguesse e autres contes* (1990). Com a mostra de la seua prosa, reproduïrem, tanmateix, una versió de la llegenda de la Reina Joana que edità dins *Lo Ficanas*:⁵⁷

Sensa dúbido sa [legenda] mai conoissua e sa mai tràgica es aquela de sa regina Joana de Nàpol. Contessa de Provença, de Nissa e dal Piemont, succedèt al siu grand Robert d'Anjòu en lo 1343. Sa regina fuguèt traia per si potents de Nàpol e so siu conhat Loís d'Óngria e deguet alora fugir so reialme de Nàpol. Se refugièt en so siu castel de Ròca Sparvièra dominant so Cuòl Sant Ruòc. Malastrosament si siu enemics retrobèron...

56. En normalitzem la forma original, que presenta poques divergències amb el model clàssic: hem restablert les formes *can, còntes, fuòc, mas, pas, pauc taulièr* (a l'òriginal: *cà, cuentès, fioc, ma, pa, pòu, toùlièr*).

57. L'extraïem de <<http://www.coarasa.fr>> (consulta, 4 de desembre de 2016).

sa regina sa velha de Calenei. Aquels marrits enchoquèron so capelan que fuguèt incapable de celebrar sa messa. Sa piosa regina que voliá absoluament assistre en aquela cerimònia, decidèt de calar a sa glèia en Coarasa. Profiechant de sa siu absença, sis enemics pilhèron si sius enfants e dals restas n'en fagueron un past.

Joana torna al castel, afamaa dal frei e de sa fatiga, mangèt ben. Mas al cors dal past, s'en avisèt que si sius enfants avion desapareissuts, crièt en quarqu'un per saupre ce qu'èron devenguts. Degun. Al final de córrer dins so castel tot, trobèt un varlet mieg ensucat que li diguèt sa veritat: aviá manjat si sius enfants... Desesperaa, marchèt dins tot so país en bramant de tot cuontra aquels malfatans e aquel triste astre.

Sel'origina e sa legenda son doei cauei diferentei mas fan parier part de sa nuòstra istòria coarasiera. En realitat sa Regina Joana aguèt mingo enfants e venguèt jamai a Coarasa...

Ens interessa destacar d'aquesta mostra la problemàtica que representa sempre bastir un model literari davant un parlar en què conviuen solucions diverses. Com ara, es proposa la solució, per a la forma contracta, la variant alpina *al*, *dal* (davant de la triple possibilitat *a so*, *de so* / *al*, *dal* / *au*, *dau*). S'hi representa la *-s* final en la forma de l'article pl. davant de vocal (però *sis enemics*; però *si potents*). Podem suposar un cert reflex quant a la distribució estilística local dels articles (*lo 1343*). Pel que fa al morfema de plural, no es regularitzen els resultats: en el text es reproduèixen oscil·lacions del registre col·loquial, on tendeixen a generalitzar-se les formes vocalitzades en el f. pl. (*restas*, però *cauei diferentei*). Per al participi femení es proposa transcriure *-aa* < *ada* on col·loquialment hom pronuncia [aw]. S'hi representa ocasionalment el rotacisme alpí en posició implòsiva de *-l* (*quarqu'un* < *qualqu'un*). El model lèxic representa les formes autòctones (*bramar* 'desitjar', *calar* 'davallar', *Calenas* 'Nadal', *mingo*, partícula negativa < *minga* < MICA, *pilhar* 'agafar'), que són a voltes italianitzants (*sensa dúbuto*, *past* 'àpat'). Tanmateix, com a proposta literària, la tria pot ser arbitrària, oberta a solucions més generals (com ara, hi ha el resultat niçard *caua* i no el local *cava* < *causa*).

Sens dubte la iniciativa de crear una expressió literària per als parlars occitans continuadors de IPSE deu haver nascut de la intenció reivindicativa d'una forma popular, secularment rebutjada, enfront d'uns models lingüístics de més prestigi. Però, ¿ha nascut d'una consciència lingüística per part dels seus usuaris?

Per a respondre a aquesta qüestió hem de recordar, en primer lloc, que la isoglossa de *so*, *sa* aplega dues àrees dialectals diferents, la provençal i l'alpí, i no és exclusiva de cap d'aquestes. No forma part dels trets que marquen una identitat lingüística col·lectiva; com sí que succeeix, en canvi, amb el fenomen de les palatalitzacions *cha* < *ca*- tan característiques de l'alpí, que han generat la denominació popular de *chanant* per al territori on té lloc aquest fenomen, i del verb *chanar*, que designa el fet de pronunciar d'aquesta manera (Revèst 2009: 186). La consciència lingüística té un caràcter més general, i pot expressar-se amb el concepte de *gavòt* per al vivaroalpí, respecte als models provençal i niçard (el parlar dels *bassòls*, o habitants de la plana

costanera; veg. Revèst 2009: 247). O pot tenir una visió més localista: *grassenc, levençan, coarasier...* Tanmateix Funel (1897) es referia al *parlar de so, com a denominació particular d'aquesta isoglossa, suposem que a partir d'una expressió popular, usual en una època en què el fenomen era més ampli (ja ens hem referit al paral·lelisme que hi ha amb la designació popular de *parlar de sa* per al tarbener). Actualment el tret no és desconegut als usuaris de les parles veïnes, que solen fer-ne referència amb designacions que recorden la denominació antiga: «elos dien so» —i els usuaris: «dièm so»—, i en ocasions en fan befes: «Son de 'so si', son» (expressió que amaga un joc de paraules o *calembour*: «son de 'sauçissons'»).⁵⁸ Aquestes fórmules burlesques expressen l'alteritat lingüística: assenyalen els usuaris de trets marcats perquè no segueixen les pautes normatives. Dels parlars *salats* catalans se n'han fet servir a bastament, per a referir-se, com ara, al cadaquesenc: «¡Amai, es nenes, es Cucurucuc! As capdavall des nas us penja un cuc», o al tarbener: «Sa burra s'espixorra per sa costereta avall» o «Baix de la sapenyeta està la sacanterelleta» (Plujà *et alii* 2014: 41; Monjo 2001: 147; Mas & Monjo 2002: 107-108). La resposta a l'escarni pot ser l'avergonyiment; encara que també pot ser el reforçament del tret diferencial, com un element que defineix una identitat. I en aquesta línia han anat darrerament alguns actes en què l'article s'ha tret a la llum com a mostra orgullosa d'identitat local: com ara en la retolació del nom dels pobles (p. ex. «sou Chaudan»), en el nom de la revista local de Coarasa: *So Portal*, o fins i tot en el lema turístic d'algun poble, com Levenç: «Levens, sa natura ou couor país nissard».⁵⁹

Però una identitat lingüística pot ser polièdrica i exigir-nos una certa flexibilitat quant a la norma d'ús, segons anem de l'àmbit més local al més general. L'estàndard pot adaptar-se també a la cruïlla de models que representa una llengua, però també pot concebre's com a uniforme. Es tracta d'una qüestió sense una resposta fàcil. A tall d'exemple i com a conclusió, ens referirem al debat que provocà fa un temps el model lingüístic occità que es feia servir en la pàgina web d'informació municipal de Coarasa.⁶⁰ Els promotors optaren pel niçard, adduint que el dialecte local està en vies d'extinció o ja del tot extingit i que, com que el poble pertany a l'àrea d'influència de Niça, els seus habitants se senten (en sentit geogràfic) «niçards». La iniciativa podia considerar-se positiva si ens fixem que en definitiva pretén donar suport a l'occità, una llengua minoritzada. Es tracta, a més, d'un model consolidat, prestigiós. En canvi, els promotors del *Cors de coarasier*, que estudien i potencien la varietat alpina local, han criticat la tria del model niçard, perquè consideren que la varietat local és un patrimoni digne de ser preservat i utilitzat:

Cresi qu'avèm a Coarasa sei condicions per far viure sa lenga: sei gents s'interesson, son voluntaris per anar mai luenh [...] Espèri que so sit internet de sa Comuna passerà lèu al coarasier coma sei carrieras que

58. Devem aquesta informació a Laurenc Revèst.

59. Amb grafia clàssica: *so Chaudan; Levens, sa natura au còr país niçard*.

60. Podeu consultar-la en <<http://ieo06.free.fr/spip.php?article1461>> (consulta, 1 de desembre de 2016).

son en coarasier sensa reviradura en francés e en grafia clàssica. Cal pas denembrar qu'una delegacion de Coarasa èra anaa a sa manifestacion de Besièrs dal 2007 emé una bandeiròla qu'èra escrich sobre: «Coarasa brama sa siu lenga».

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AEBISCHER, Paul (1963), «Contribution à la protohistoire des articles ILLE et IPSE dans les langues romanes. Étude de stratigraphie linguistique», dins *Miscel·lània Paul Aebischer*, IICR, Barcelona, pp. 199-244 [1948, 1a ed.]
- ALCOVER, Antoni M. (1936-1972), *Rondaies mallorquines*, 24 vols., Mallorca, Moll.
- ALLIÈRES, Jacques (1995), «Vicissitudes et avatars des héritiers romans du déterminant IPSE», *Estudis oferts a A. M. Badia*, 1, pp. 1-11.
- ALOMAR, Antoni I. et alii (1999), *La llengua catalana a Mallorca. Propostes per a l'ús públic*, Palma, Consell de Mallorca.
- ÁLVAREZ, Rosario, X. L. REGUEIRA & H. MONTEAGUDO (1986), *Gramática galega*, Vigo, Galaxia.
- ANGLADE, Joseph (1977), *Grammaire de l'ancien provençal ou ancienne langue d'oc*, París, Éditions Kincksieck.
- ARBÓS, Santi (2007), «La singularitat dels cognoms aranesos: 25 llinatges d'Aran», dins Emili Casanova & Xavier Terrado (ed.), *Studia in honorem Joan Coromines*, Lleida, Pagès, pp. 29-41.
- AUZIÀS, Joan-Maria (1971), *Quasern grassenc*, Nimes, 4 Vertats.
- BADIA, Antoni (1984²), *Gramàtica històrica catalana*, València, Edicions 3i4.
- BALLESTRA, Jaume et alii (1981), *Poesia d'aquí*, Antibes, Lo cepon.
- BAQUIÉ, Joan-Pèire [en línia] <<http://www.coaraze.eu/joomla/index.php/culture-dici/langue.html>> (darrera consulta: 25 de novembre de 2016).
- BAYO, Maria Luisa (1978), «Estudio lingüístico de la comedia chesa *Qui bien fa nunca lo pierde*, de Domingo Miral», *Archivo de Filología Aragonesa*, 22-23, p. 86.
- BEC, Pèire (1963), *La langue occitane*, París, PUF.
- (1977), *Anthologie de la prose occitane du Moyen Âge (XIIIe-XVe siècle)*, vol. 1, Avinyó, Éditions Aubanel.
- (1983), *Manuel pratique d'occitan moderne*, París, Picard. [1973, 1a ed.]
- (1987), *Anthologie de la prose occitane du Moyen Âge (XIIIe-XVe siècle)*, vol. 2, Valdariás, Vent Terral.
- BIBILONI, Gabriel (1985), «L'article dels topònims», *Randa*, 18, pp. 111-137.
- BLASCO, Eduardo (1986), *La lingua sarda contemporanea. Grammatica del logudorese e del campidanese. Norma e varietà dell'uso. Sintesi storica*, Càller, Edizioni della Torre.
- (1989), «Tipologia e ricostruzione. Una nota su latino ipsa e berbero ta», *Verba*, 16, pp. 65-75.
- BREMON, Jérôme & Françoise VIELLIARD (1997), «Le latin farci et occitan dans les actes du XIe siècle», *Bibliothèque de l'École des Chartes*, 155, pp. 149-183.

- BRUNEL, Clovis (1922), «Le plus ancien acte original en langue provençale», *Annales du Midi*, xxxiv, 1921-1922, pp. 249-261.
- (2012), *Les plus anciennes chartes en langue provençale, recueil des pièces originales antérieures au XIIIe siècle publiées avec une étude morphologique*, 2 vol., Ginebra, Slatkine Reprints. [Reimpresió de l'edició de 1926-1952]
- CARBÓ, Xavier (1918), «Els pobles de la Costa de Llevant que usen els articles 'es' i 'sa'», *Butlletí de Dialectologia Catalana*, 6, pp. 15-16.
- BUSQUET, Núria (2011), *El parlar salat: descripció, àmbit geogràfic i ús*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CAPELLÀ, Pere (2006), *Obres completes*, 2 vol., Mallorca, Moll.
- CASANOVA, Eugeni (2012), *Els parlars del Pirineu. Un viatge lingüístic per totes les valls del sud de la serralada*, Lleida, Pagès editors.
- CASTELLÓ, Joan (1955), *Rondaies d'Eivissa*, Palma, Gràfiques Miramar.
- CERDÀ, Jordi, coord. (2012), *Literatura europea dels orígens. Introducció a la literatura romànica medieval*, Barcelona, UOC.
- CERUTTI, Jeannine *et alii* (2006); *Recueil du parlâr Levensân*, Niça, Serre.
- COMPAN, André (1971), *Anthologie de la littérature niçoise*, Toló, L'Astrado.
- (1991), «La langue niçoise et les classes sociales du Comté après 1860», *Cahiers de la Méditerranée*, 43, 1 (*Actes du Colloque L'identité niçoise*, pp. 175-189).
- COLÓN, Germà & Antoni FERRANDO (2011), *Les Regles d'Esquivar Vocables a revisió*, València/Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- COROMINES, Joan (1972), «Los nombres de la lagartija y dels lagarto en los Pirineos», dins *Tópica Hespérica*, 1, Gredos, Madrid, pp. 252-284.
- (1976), *Entre dos llenguatges*, 3 vol., Barcelona, Curial.
- (1989), *Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona, Club Editor.
- (1990), *El parlar de la Vall d'Aran. Gramàtica, diccionari i estudis lexicals sobre el gascó*, Barcelona, Curial.
- DALBÉRA, Jean-Philippe (1994), *Les parlars des Alpes-Maritimes: étude comparative, essai de reconstruction*, Londres, Assotiation Internationale d'Études Occitanes.
- DAUORE, Cristòu & Manèl MARÍ [en línia], «La langue d'Oc ou langue occitana», dins *Valaas dels Palhons (Valaus das Palhouns), País Gavuòt das Alps Maritimai*. [<http://www.coarasa.fr>], consulta, 19 de novembre de 2016.]
- ESCANDELL, Pepita (2007), *Teatre de sempre*, Eivissa, Govern de les Illes Balears.
- FERREIRO, Manuel (1996), *Gramática histórica galega*, Santiago de Compostela, Liovento.
- FLORES, Lluís X & Chusé R. USÓN, ed. (en premsa), *Veremundo Méndez (1897-1968). Obra inedita en aragonés cheso*, Saragossa, Xordica.
- FORTEZA, Tomàs (1915), *Gramàtica de la Llengua Catalana*, Ciutat de Mallorca, Escuela Tipográfica Provincial.
- FUNEL, Louis (1897), «Les parlars populaires du département des Alpes-Maritimes», *Bulletin de géographie historique et descriptive*, 1, pp. 299-303.

- GARDY, Felip (1991), «Cinquanta anys de poesia occitana (1940-1990)», *Reduccions: revista de poesia*, 50-51, pp. 115-169.
- (2004), «Polifacetic: en remembre de Joan Maria Auziàs e per que se legiga son òbra d'òc e de pertot», *Òc*, núm. 70, 71 i 72, pp. 223-226.
- GARGALLO, J. Enrique & M. Reina BASTARDAS, coord. (2007), *Manual de lingüística románica*, Barcelona, Ariel.
- GELABERT, Sebastià (1981), *Comèdia en tres jornades i un pròleg de la gloriosa Verge i màrtir Santa Bàrbara*, Manacor, Col·lecció Tià de sa Real.
- GIBELIN, Georges (1996), *En Pays Grassois*, Grassa, Éditions Tac Motifs.
- GISPERT, Heribert (2002), *Des des banc des Portal*, Barcelona, Editorial Juventut.
- GOURDON, M. Louise (1976), «Niçois côtier, gavot: l'article défini», *L'Entrelus*, suplement pedagògic núm. 1, s.p.
- GRIERA, Antoni (1917), «El dialecte baleàric», BDC, v, p. 32.
- GROSCLAUDE, Michel (2003), *Dictionnaire étymologique des noms de famille gascons*, Per Noste / Ràdio País.
- GRIMALT, Josep (1971), «Els articles en el llenguatge col·loquial de Mallorca», memòria de llicenciatura inèdita, Departament de Filologia Catalana, Universitat de Barcelona.
- GUINOT, Enric (1999), *Els fundadors del Regne de València*, 2 vol., València, Edicions 3i4.
- HENRARD, Nadine (1998), *Le théâtre religieux médiéval en langue d'oc*, Lieja, Bibliothèque de la Faculté de Philosophie et Lettres (difusió Librairie Droz).
- JEANROY, A., ed. (1931), *Le Jeu de sainte Agnès, drame provençal du XIVe siècle*, París, Champion.
- LAFONT, Robert & Christian ANATOLE (1970), *Nouvelle histoire de la littérature occitane*, 2 vol., París, Presses Universitaires de France.
- LAUSBERG, Heinrich (1962), *Lingüística románica*, 2 vol., Madrid., Gredos [Reedició del text de 1956.]
- LEVY, Émil (1915), *Provenzalisches Supplementwörterbuch*, O. R. Reisland.
- MARÍ, Josep (1973), «L'article literari en la llengua de les Pitiüses», *Eivissa*, 3, pp. 38-41.
- MARTÍ, Joan (1981), *El català medieval. La llengua de Ramon Llull*, Barcelona, Indesinenter.
- MARTÍN, Miquel & Pere MOLINA (s/d), *Converses amb en Xico Florian*, Begur, Ajuntament de Begur / Diputació de Girona.
- MAS, Antoni & Joan L. MONJO (2002), *Per poblar lo regne de València... L'emigració mallorquina al País Valencià en el segle XVII*, Mallorca, Govern de les Illes Balears / «Sa Nostra».
- MASSOT, Josep (1985²), *Els mallorquins i la llengua autòctona*, Barcelona, Curial, pp. 125-126.
- MERLO, C. (1909), «Appunti sul dialetto di Scanno negli Abruzzi», *Revue de Dialectologie Romane*, 1, pp. 354-371.
- MIRALLES, Joan (1984), *Un llibre de cort reial mallorquí del segle XIV (1357-60)*, 2 vol., Mallorca, Ed. Moll.
- MISTRAL, Frederic (1979²), *Lou tresor dóu Felibrige*, Raphèle/Arles, Culture Provençale Méridionale.

- MOLL, Francesc de B. (1946), «Els mallorquins de la Vall de Gallinera», *Boletín del Reino de Mallorca*, 1, València, pp. 4-5. [Reprodueix l'edició de 1936]
- (1987), *Els llinatges catalans*, Editorial Moll, Mallorca. [1959, 1a ed.]
- (1991), *Gramàtica històrica catalana*, València, Universitat de València. [Versió catalana de l'edició publicada en castellà al 1952.]
- MONJO, Joan-Lluís (1993), «No és lo mateix parlar amb la reina que amb sa gerra (Sobre l'ús de l'article literari al parlar de Tàrbena)», *Actes del IX Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 473-493.
- (2001), «Mallorquins i garruts. Una introducció a l'estudi antropològic de la repoblació mallorquina del sud valencià a través de la tradició oral», *Revista Valenciana de Folclore*, 2, Alacant, pp. 133-155.
- MORAN, Josep (1984), *El capbreu de Castellbisbal. Estudi filològic i lingüístic d'un text català antic*, Barcelona, Universitat de Barcelona.
- (1994), *Treballs de lingüística històrica*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (1998), *Un matrimoni desavingut i un gat metzinat. Procés criminal barceloní del segle XIV*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2007), «L'article en els topònims: teoria i pràctica», *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica*, 106-107, pp. 126-133.
- MORAN, Josep & Joan A. RABELLA (2001), *Primers textos de la llengua catalana*, Barcelona, Proa.
- ORPÍ, Pere (1996), *Rondaies mallorquines. Inèdites*, Mallorca, Leonard Muntaner.
- PALERMO, Joseph (1977), «La place des parlars nissarts dans la famille des langues romanes», *Revue de Linguistique Romane*, 41, pp. 339-347.
- PELHON, Alan (2004), *Vi devi parlar*, Niça, La Dralha.
- (s.d.), «Lo lengatge coarazier», *Lo ficanàs de Coarasa*.
- PEREA, M. Pilar (2005), *Antoni Maria Alcover: dialectòleg, gramàtic, polemista*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PISANI, V. (1953), «Continuatori italiani di IPSE», *Paideia*, 8, pp. 361-364.
- PITTAU, Massimo (2005), *Grammatica del Sardo Illustre*, Sàsser, Carlo Delfino Editore.
- PLUJÀ, Arnald et alii (2014), *El cap de Creus al principi del segle XX. Cadaqués, el Port de la Selva, Sant Baldiri, la Vall de Santa Creu, la Selva de Mar i Roses. Segons les conferències del Dr. Antoni Bartumeus*, Ajuntament de Cadaqués / Ajuntament del Port de la Selva / Centre Excursionista de Catalunya.
- REVÈST, Laurenç (2009), «Le dialecte occitan alpin. Aire d'extension et caractéristiques lingüistiques», tesi doctoral inèdita, Universitat de Niça Sophia / Antinopolis.
- [en línia] *La langue d'oc ou langue occitane*. [<http://ccocpainsissart.free.fr/lengadoc.htm>], consulta 4 de desembre de 2016.]
- «Per una senhalètica bilenga dins totas las comunas de las Alps Maritimas». [<http://ccocpainsissart.chez-alice.fr/ccocpn/AlpesMaritimes.htm>], consulta 19 de novembre de 2016.]

- RICKETTS, Peter T. & Cyril P. HERSHON, ed. (2008), *La vida de Sant Honorat*, Publications de l'Association Internationale d'Études Occitanes.
- ROKSETH, Pierre (1921), «L'article majorquin et l'article roman dérivé de IPSE», *Biblioteca Filològica de l'Institut de la Llengua Catalana*, XIII, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, pp. 86-100.
- ROHLFS, Gerhard (1977), *Le gascon*, Tübingen/Pau, Max Niemeyer Verlag / Marrimpouey Jeune.
- RONCAGLIA, Aurelio (2010), *La lingua dei trovatori*, Pisa/Roma, Fabrizio Serra Editore. [Reed. del text del 1965]
- RONJAT, Jules (1980), *Grammaire historique des parlers provençaux modernes*, 3 vol., Ginebra/Marsella, Slatkine Laffite. [1930-1941, 1a ed.]
- RUYRA, Joaquim (1982³), *Obres completes*, Barcelona, Selecta. [1949, 1a ed.]
- SALA, Ernesta (1982), *El parlar de Cadaqués*, Girona, Diputació Provincial de Girona.
- (1992), «El parlar cadaquesenc», 2 vol., tesi doctoral inèdita, Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Filologia Catalana.
- (1994), *El vocabulari de Cadaqués*, Barcelona, Parsifal.
- SCHULZE-BUSACKER, Elisabeth (1985), «Le théâtre occitan au XIV siècle: le *Jeu de Sainte Agnès*», dins *The theatre in the middle ages*, Lovaina, Leuven University Press, pp. 130-193.
- SORNICOLA, Rosanna (2008), «Sul problema dei resti di IPSE nella Romània», *Diachronica et Synchronica. Studi in onore di Anna Giacolone Ramat*, Pisa, Edizioni ETS, pp. 537-562.
- (2012), «Multifunzionalità di IPSE in latino e polimorfismo negli esiti romanzi», dins *Latin vulgaire, latin tardif. Actes du IX Colloque international sur le latin vulgaire et tardif (Lyon, 2009)*, pp. 347-362.
- TEIXIDÓ, Joan (1988), «Aproximació al parlar salat a Begur», tesi de llicenciatura inèdita, Universitat Autònoma de Barcelona.
- TEULAT, Roger, ed. (1999), *Sermons de Sant-Marçal*, Orhac, Lo Convise.
- THOMAS, Antoine, ed. (1974), *La chanson de Sainte Foi d'Agen. Poème provençal du XIe siècle*, París, Éditions Champion.
- TOSCANO, Reinat (1998), *Gramàtica niçarda*, Pau, Princi Néguer.
- ZAAL, J. W. B. (1962), *A lei francesca. Étude sur les chansons de saints gallo-romanes du XIe siècle*, Leiden, E. J. Brill.
- ZARAGOZA, Telm (1998), *Recull de mots i expressions marineres tossenques*, Tossa de Mar, Confraria de Pescadors de Tossa de Mar.
- VAN DER HORST, Cornelis (1994), «Le *Jeu de Sainte Agnès*: examen dialectologique», *Actes du IV Congrès International de la VAIEO (Vitoria, 1993)*, pp. 821-828.
- VENY, Joan (1978a), *Els parlars*, Barcelona, Dopesa.
- (1978b), *Estudis de geolingüística catalana*, Barcelona, Edicions 62.
- (1999), *Aproximació al dialecte eivissenc*, Mallorca, Moll.
- WAGNER, Max Leopold (2001), *La lingua sarda*, Nùgoro, Ilisso. [1950, 1a ed.]

ANNEX

Oferim una mostra de la literatura de tradició oral occitana procedent de localitats seguidores de IPSE: Grassa i Levenç. En el segon cas trobarem un model lingüístic interessant dins del context occità oriental: hi ha l'extrema generalització del morfema *-i* com a marca de plural femení en tots els contextos. La forma de l'article és aquí: *so, sa, si, sel, s'*. Reproduïrem els textos amb la grafia clàssica per facilitar-ne la comprensió.

*Nové grassenc (cançó de Nadal)*⁶¹

Sei grassencs son sei premièrs
a si metre en rota.
Aganton so farçumièr
e meton clau dessota
Cu si carga de parfum?
Cu si carga de farçum?
E de fo fo fo,
e de ga ga ga,
e de fo, e de ga,
e de fogassetas
per far la sauceta.⁶²

*Refranys de Levenç*⁶³

A Totsants, si figuï son de s'enfants.
Au mes de mai, si jorns son lòngs e si merendi corti.
Bolhon de galina, sèt ans sus sel'esquina.
De so cul o de sel'esquina, cadun tira de son pairin o de sa mairina.
Es dins si vielhi pinhati que si fa de bona sopa.
Quora so tèmps si lèva de nuèch, dura pas mai qu'un pom cuech.
Roge de sera, bòn tèmps espera; roge de matin, escompissa so camin.
Sant Miquèl, so mantèl; Entoasc, so capèl; la Ròca es escura: sel'aiga es segura.

61. «Nouvé grassenc», dins el cd de Corou de Berra, *Calèna*, Alpes-Maritimes Conseil Général / Région PACA / Aj. de Niça / Aj. de Berra / Aj. de Coarasa / France Bleu Azur / CDB Productions, 2013.

62. Traducció: «Els grassencs son els primers a posar-se de camí. Agafen la xarxa per a fer el farcit i la tanquen en clau. Qui s'encarrega del perfum? Qui s'encarrega del farçum? I de fo fo fo, i de ga ga ga, i de fo, i de ga, i de panets per a fer la salseta» (*farçum* [fa'syn], col farcida, especialitat local).

63. Extrets, així com els dos textos que segueixen, de Cerutti *et alii* (2006).

Si sòus van emé si sòus.
So ce [*<cese*] e sa gaiassa coma trovon so mèstre lo *laisson*.⁶⁴

Cançó de bateig (Levenç)

Pairin cogul, sa mèrda au cul!
Pairina cigala, sa mèrda li cala!

Fórmula de joc (Levenç)

A la cadaireta, que manja sa sopeta.
A la cadairon, que manja so sapon.

64. Traducció: (1) «Per Totsants, les figues són dels xiquets». (A partir d'aquesta dada la fruita no collida podia espigolar-se.) | (2) «Al mes de maig, els dies són llargs i els esmorzars curts». (Queden poques reserves i s'espera omplir el rebost.) | (3) «Brou de gallina, set anys a l'esquena». (És nutritiu.) | (4) «Del cul o de l'esquena, cada u sembla al padrí o a la padrina». (Tradicionalment els avis feien de padrins.) | (5) «Dins les cassoles velles és on es fa bona sopa». | (6) «Quan el temps s'alça de nit, no dura més que una poma cuita». | (7) «Roig al vespre, espera bon temps; roig de matí, pixa el camí». (Senyals de pluja.) | (8) «Sant Miquèl, l'abric; Entoasc, el capell; la Ròca està fosca: l'aigua és segura». (Les boires sobre les muntanyes són senyal de pluja.) | (9) «Els diners van amb els diners». | (10) «El cigró i la guixa deixen l'amo així com el troben». (No assecien.)